

**ДІЯЛЬНІСТЬ ПАРТІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ВУЗІВ
М. ХАРКОВА У ПІДГОТОВЦІ ТА ПІДВИЩЕННІ
КВАЛІФІКАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ
(1959—1965 гг.)**

Є. С. Котелевська

Наша країна перейшла до розгорнутого будівництва комуністичного суспільства. Успішне виконання семирічного плану, боротьба за технічний прогрес і створення матеріально-технічної бази комунізму вимагає величезних трудових зусиль всього радянського народу і безпосередньо залежить від розвитку науки, рівня підготовки у вищій школі.

Харків — великий промисловий і науковий центр України. В 1964—1965 учбовому році у 21 вузі навчалося 103 538 студентів¹ (в тому числі заочники), тобто на 27 903 більше, ніж в 1958/1959 учбовому році².

За останні шість років вузи міста підготували і направили на роботу в народне господарство 68 711 спеціалістів³. Тільки в 1964 р. випущено 12 213 спеціалістів⁴, що дорівнює випускові спеціалістів усіма разом взятими учбовими закладами царської Росії в 1914/1915 учбовому році (12,2 тис.)⁵.

Комуністична партія постійно піклується про удосконалення вищої школи як джерела безпосереднього поповнення галузей народного господарства і культури висококваліфікованими спеціалістами, розвитку науки, підготовки науково-педагогічних кадрів. Завдання робітників вищої школи — озброїти молодих спеціалістів знанням нового, передового, навчити швидко застосовувати у виробництві наслідки дослідницької роботи і наукові досягнення.

«В усякій школі найважливіше — ідейно-політичний напрям лекцій. Чим визначається цей напрям? Цілком і виключно *складом лекторів*... Ніякий контроль, ніякі програми і т. д. абсолютно не спроможні змінити того напрямку занять, який визначається складом лекторів»⁶, говорив В. І. Ленін.

Перебудова вищої школи сприяла поліпшенню навчання молодих спеціалістів, наближенню їх до підприємств. Істотно змінилися учбові плани, програми і методи навчання. Проте рівень, на якому перебуває викладання у вузах, і якість підготовки спеціалістів залежать насампе-

¹ Статистичний бюлетень Харківської області по науці і культурі на 1/IX-1964 р.

² Архів статуправління Харківської області, сектор населення, охорони здоров'я і культури, спр. 37.

³ Там же (підраховано по роках з 1959 по 1964 р.).

⁴ Статистичний бюлетень Харківської області по науці і культурі на 1/IX-1964 р.

⁵ Е. В. Чуткерашвили. Развитие высшего образования в СССР, «Высшая школа», М., 1961, стор. 3.

⁶ В. І. Ленін. Твори, т. 15, стор. 418.

ред від наукової кваліфікації, педагогічної майстерності викладача. Про це говорять на сторінках преси працівники вищої школи і Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти¹.

У даній статті робиться спроба показати діяльність партійних організацій вузів м. Харкова у підготовці і підвищенні кваліфікації науково-педагогічних кадрів за роки семирічки.

Величезну роль у розвитку вищої школи відіграли рішення XXI—XXIII з'їздів КПРС і партійних Пленумів. Жовтневий Пленум (1959 р.) ЦК КП України, обговоривши питання «Про заходи по дальшому поліпшенню підбору, підготовки і виховання кадрів», відзначав, що «в ряді науково-учбових закладів рівень кваліфікації кадрів ще не відповідає сучасним вимогам, багато наукових працівників не мають відповідних ступенів і звань»². Пленум ухвалив постанову, в якій указав, що головним завданням партійних організацій в галузі освіти є підготовка необхідних кадрів наукових працівників вищої кваліфікації, зосередження всіх наукових сил на розв'язанні проблем, що мають першочергове теоретичне і практичне значення³.

XI Пленум Харківського обкому партії (1959 р.), обговорюючи підсумки жовтневого Пленуму ЦК КП України, викрив недоліки в підготовці науково-педагогічних кадрів у вузах м. Харкова і накреслив конкретні шляхи їх усунення. В доповіді секретаря ОК КП України відзначалось, що вузи і науково-дослідні установи відчувають гостру нестачу в кадрах вищої кваліфікації, половина викладачів вузів не мають вчених ступенів і звань і тільки 5 процентів викладачів є професорами і докторами наук⁴.

В 1959—1960 учбовому році із 572 кафедр тільки 141 очолювали доктори наук, а 68 кафедрами керували викладачі без вчених ступенів і звань⁵. У такому великому вузі, як Харківський політехнічний інститут, де в 1959 р. навчалось 10 484 студентів⁶, працювало лише 15 докторів наук із 57 завідуючих кафедрами тільки 13 були докторами наук⁷. Не кращою була розстановка кадрів і в інших вузах м. Харкова. Тому питання про підготовку науково-педагогічних кадрів неодноразово розглядалось на засіданнях бюро РК, МК і ОК КП України, на партійних конференціях, пленумах, зборах партійного активу. Поліпшення підготовки і правильна розстановка науково-педагогічних кадрів багато в чому залежали від організаційної діяльності партійних організацій вузів.

Семирічний план передбачав значне збільшення контингенту студентів, відкриття нових факультетів, кафедр, науково-дослідних установ, що в свою чергу вимагало не тільки кількісного, а й якісного поповнення складу науково-педагогічних кадрів.

Система і темпи підготовки кадрів вищої кваліфікації, що існували до XXI з'їзду КПРС, не відповідали вже періодові розгорнутого будівництва комунізму. Аналіз документів партійних організацій, звітів вузів, матеріалів вузівських газет дає можливість зробити висновок, що партійні організації Харківського університету імені О. М. Горького, політехнічного інституту імені В. І. Леніна, інституту інженерів залізничного транспорту та інших після XXI з'їзду КПРС стали приділяти

¹ Див. «Вестник высшей школы», 1964, № 2, стор. 59—61; 1964, № 12, стор. 34—35.

² Газ. «Правда Украины», 25 жовтня 1959 р.

³ Газ. «Правда Украины», 27 жовтня 1959 р.

⁴ Парт. архів Харківського ОК КП України, ф. 2, оп. 99, спр. 19, арк. 22.

⁵ Архів статуправління Харківської області, спр. 37.

⁶ Там же, арк. 23.

⁷ Там же, арк. 51.

більше уваги питанням науково-методичного росту викладацького складу.

У Харківському політехнічному інституті питання про підготовку кадрів вищої кваліфікації тільки в 1959 році обговорювалось вісім разів на засіданні парткому і чотири рази на партійних зборах інституту. Так, партійні збори ХПІ від 4 березня 1959 р. ухвалили: підвищення наукової кваліфікації викладацького складу вважати найголовнішим завданням інституту і доручили партійному комітетові серйозно розібратися з станом підготовки докторських і кандидатських дисертацій¹.

Виконуючи це рішення, партійний комітет 12 травня 1959 р. обговорив питання «Про стан підготовки кадрів вищої кваліфікації в інституті». Глибоко проаналізувавши справи, партком розробив конкретний перспективний план підготовки спеціалістів вищої кваліфікації.

Рішенням парткому були звільнені від учбових і громадських доручень на 1959 рік — 6, на 1960 р. — 7 докторантів.

Були затверджені строки захисту. 10 чоловік уже захистили докторські дисертації. Це: Л. С. Шмугляков, А. В. Дабяган, Б. І. Жермунський, Г. А. Левицький, І. С. Рогачов, Д. Я. Алексопольський, А. А. Євдокимов, В. І. Конвісар, А. Н. Цейтлін, І. Н. Кравець. З метою планомирного збільшення числа докторів наук у наступні роки (1961—62—63) було вирішено на кожному факультеті і особливо на тих, які не забезпечені або мало забезпечені кадрами вищої кваліфікації, одному-двом кандидатам наук, що успішно працюють над докторськими дисертаціями, щорічно створювати необхідні умови для завершення роботи.

Партком запропонував секретарям партбюро і деканам факультетів розглянути і затвердити план захисту докторських дисертацій на семіріччя з 1959 по 1965 рік².

Партійний комітет, партбюро, вчені ради факультетів і інституту постійно заслуховували звіти докторантів, дисертантів, аспірантів про хід роботи. На звітних партійних зборах ХПІ 25 жовтня 1960 р. гострій критиці були піддані партійна організація інженерно-фізичного факультету за недостатню увагу до підготовки кадрів вищої кваліфікації, а також ті товариші, які систематично порушували строки захисту докторських дисертацій³.

Звіти на радах і бюро, критика на зборах і на сторінках преси помітно підвищували відповідальність членів партії, які працювали над дисертаціями, а підвищення кваліфікації викладачів стало справою всієї громадськості. Завдяки заходам, що їх вжито партійними організаціями ХПІ, за 7 років 17 чоловік захистили докторські і понад 150 кандидатські дисертації⁴.

Багато уваги підготовці кадрів вищої кваліфікації, особливо в останні роки, приділяла партійна організація університету. 18 грудня 1963 р. на відкритих партійних зборах університету обговорювалось питання «Про підбір, розстановку і виховання кадрів». З доповіддю виступив проректор по учбовій частині проф. В. І. Астахов. У підготовці зборів взяли участь не тільки члени парткому і учбова частина, а й секретарі партбюро факультетів, декани, завідувачі кафедрами і окремі комуністи-викладачі, які допомогли глибше розібратись з станом справ

¹ Партійний архів Харківського ОК КП України, ф. 5361, оп. 1, спр. 402, арк. 57.

² Там же, спр. 401, арк. 37—45.

³ Там же, спр. 447, арк. 15.

⁴ Поточний архів наукової частини ХПІ.

в університеті у даному питанні і намітити конкретні шляхи поліпшення підготовки науково-педагогічних кадрів¹.

Керуючись рішенням даних зборів і врахувавши всі зауваження і пропозиції комуністів, партійний комітет у 1964 році серйозно зайнявся питаннями підготовки наукових кадрів на природничих факультетах і громадських кафедрах, установив контроль за станом навчання і набором до аспірантури, стежив за ходом виконання наукових проблем і тем на кафедрах. Цим питанням було присвячено ряд учених рад факультетів і університету, засідань парткому. 7 січня 1964 р. партком заслухав повідомлення ректора по науковій роботі проф. В. І. Хоткевича «Про переведення ряду викладачів у старші наукові співробітники для роботи над докторськими дисертаціями». Партком дав згоду на утвердження старшими науковими співробітниками строком на два роки кандидата геологічних наук П. В. Зарицького, кандидата історичних наук А. Д. Перезовова, кандидатів філологічних наук М. Г. Зельдовича і З. С. Голубеву. У свою чергу партком запропонував науковій частині розібратися з можливістю переведення в старші наукові співробітники викладачів на природничих факультетах, де дуже гостро відчувається нестача в кадрах вищої кваліфікації². Зараз ці товариші успішно завершують свої роботи.

Враховуючи важливість розвитку хімічної, біологічної науки, 3 березня 1964 р. партком обговорив на своєму засіданні звіт директора науково-дослідного інституту хімії проф. Д. М. Грицана «Про науководослідну роботу на хімічному факультеті», а 17 березня — звіт декана біологічного факультету проф. Ю. М. Прокудіна. Партком своїм рішенням зобов'язав партійні бюро факультетів строго контролювати виконання планів роботи аспірантів і докторантів, залучати до участі в науковій роботі всіх викладачів³.

4 червня 1964 р. партійний комітет ХДУ, слухаючи звіт проректора по науковій роботі проф. В. І. Хоткевича «Про стан навчання і набору в аспірантуру по природничонаукових факультетах», ухвалив вважати підготовку наукових кадрів через аспірантуру одним з основних завдань партійних організацій факультетів і зобов'язав партбюро факультетів систематично і по суті займатися добором кандидатів в аспірантуру, завчасно виявляти здатних до наукової роботи студентів і працівників факультетів, на засіданнях кафедр не менш ніж двічі на рік обговорювати хід і результати роботи аспірантів, детально розглядати теми дисертацій, враховуючи матеріальне забезпечення експериментальної роботи⁴. Обговорюючи 16 лютого 1965 р. питання «Про розвиток найважливіших наукових напрямів в університеті», партком визнав за доцільне організувати аспірантуру в галузі нових наукових напрямків, що виникли на стиках наук, вважати необхідним проходження аспірантури біологами і хіміками під керівництвом фізиків, а фізиків — під керівництвом біологів і хіміків, філологів — під керівництвом математиків⁵.

Цілеспрямована робота парткому ХДУ дала свої наслідки.

У звітній доповіді парткому 14 листопада 1964 р. відзначалось, що в 1963—1964 році 10 викладачів захистили докторські дисертації. Це комуністи С. І. Сідельников, І. К. Рибалка, А. Г. Слюсарський, В. І. Аста-

¹ Поточний архів парткому ХДУ, спр. 4, арк. 8.

² Там же, спр. 1, арк. 3.

³ Там же, арк. 3—7.

⁴ Там же, спр. 2, арк. 6—8.

⁵ Там же, спр. 1, арк. 9.

хов — історичний факультет; Г. І. Семененко, Г. С. Козирев — біологічний факультет, В. П. Шестопалов — радіофізичний; безпартійні — Л. П. Адамович і В. М. Толмачов — хімічний факультет; Ю. І. Любич — механіко-математичний; 5 чоловік захистили докторські дисертації у 1965 році¹.

Всього з 1959 р. по ІІІ 1965 р. ступінь в університеті дістали 25 чол., що в п'ять разів більше, ніж у попередні п'ять років².

Важливим засобом підвищення кваліфікації є безпосередня участь вчених у науково-дослідній роботі. Наукова робота забезпечує живий зв'язок з промисловими підприємствами, що сприяє підвищенню ділової кваліфікації викладачів, поліпшенню якості лекцій, дає можливість пов'язувати учбовий матеріал з життям виробництва і вимогами практики. Через це кафедри ХПІ, ХДУ, ХІІТУ, ХІГМАОТУ та інших вузів дуже зацікавлені в розвитку наукової роботи і залученні до неї всіх викладачів. В 1964 році згідно з планом науково-дослідних робіт у ХІГМАОТі треба було розробити 71 тему, з них 16 виконувались у порядку підготовки докторських дисертацій і 47 тем — кандидатських³.

Обсяг наукових досліджень за договорами з промисловістю ХПІ за роки семирічки виріс з 1,27 млн. крб. у 1959 р. до 2,415 млн. крб. у 1964 році, тобто в 1,9 раза⁴. Тісна співдружність працівників інституту з промисловістю, активна взаємодія вчених і практиків є основою, на якій виростають великі важливі роботи, впровадження яких у виробництво дає великий народногосподарський ефект. Учені, добиваючись певних успіхів у науці, вносять конкретні зміни в програми і навчальні плани, більш переконливо викладають учбовий матеріал на лекціях і практичних заняттях.

Політехнічний інститут висунув на здобуття Ленінської премії на 1964 р. І. В. Рижкова за виконання теми «Розробка і впровадження в промисловість принципово нової, ефективної технології ливарного виробництва, виготовлення стрижнів і форм з рідкотекучих сумішей», впровадження якої в СРСР дало великий економічний ефект, дозволило позбутися тяжкої праці робітників ливарних цехів і механізувати процес виготовлення стрижнів⁵.

Праця проф. І. С. Рогачова «Розробка електроімпульсного способу виготовлення виробів складної форми із спецсплавів, створення устаткування, організація його серійного виробництва і впровадження цього способу у промисловість» дістала найвищі оцінки на світових виставках у Нью-Йорку та Брюсселі і відзначена найвищою премією Гранд-Прі⁶ і була завершена ним як докторська дисертація.

Свідченням плідної діяльності вчених університету є широке визнання їх наукових праць, що виявилось у присудженні їм високих премій: Ленінської премії удостоєні І. І. Марченко і А. В. Погорелов; премії імені Мандельштама — І. І. Лівшиць, О. І. Ахієзер; імені Лобачевського — А. В. Погорелов; ім. Ушинського — П. І. Зінченко; міжнарод-

¹ Стінограма звітно-виборчих зборів ХДУ від 14/XI-1964 р., арк. 96.

² Поточний архів наукової частини ХДУ. Зведені дані про захист докторських дисертацій з 1959 по 1965 р.

³ Поточний архів МВССО УРСР. Звіт ХІГМАОТУ про наукову роботу за 1964 р., арк. 36.

⁴ Там же. Звіт ХПІ про наукову роботу за 1964 р., арк. 3.

⁵ Там же, арк. 56.

⁶ Газ. «Ленінські кадри» 21 листопада 1964 р.

ної премії Саймона — І. М. Ліфшиць; ім. Соболевського — Я. Є. Гегу-зін; ім. Чебишева — О. І. Ахієзер; ім. Менделєєва — М. А. Ізмайлов¹.

Велика робота над підручниками, учбовими посібниками і монографіями також сприяє підвищенню кваліфікації викладачів. Широку популярність мають серед студентів книги акад. О. В. Погорелова з аналітичної геометрії, підручники і учбові посібники акад. К. Д. Сінельникова і В. Н. Руткевича з фізики плазми, проф. А. К. Тушкевича з вищої алгебри, проф. В. І. Астахова «Курс лекцій з російської історіографії до кінця XIX ст.» (ця робота була захищена ним на ступінь доктора історичних наук), підручник проф. ХІІТу О. А. Угінчуса «Гидравлика и гидравлические машины», доц. автошляхового інституту Б. П. Назаренка, «Залізобетонні мости» та багато інших.

Тільки вчені університету за 6 років семирічки опублікували 3840 наукових робіт, 186 підручників і багато учбових посібників, монографічних досліджень і курсів лекцій².

За роки семирічки педколективи вузів поповнились молоддю, що пройшла аспірантуру. Якщо на 1 січня 1959 р. у вузах і науково-дослідних інститутах м. Харкова в аспірантурі навчалось 509 чол., то в 1965 році це число зросло до 1883 чол. (в тому числі у вузах 1428³); в той час як у всій республіці в 1957 р. вчилось 1835 аспірантів⁴. Таке різке збільшення кількості аспірантів вимагало поліпшення організації роботи аспірантури, посилення керівництва нею з боку кафедр, деканатів, учених. Значну роботу з аспірантами проводять учені ХІІТу — проф. О. І. Виноградов, доктор технічних наук О. П. Мчедлов — Петросян, доктор техн. наук В. М. Стогов, доктор техн. наук В. М. Орлов та інші. Вони систематично здійснюють контроль за ходом виконання аспірантами індивідуальних планів, проводять теоретичні семінари, на яких заслуховуються звіти аспірантів, організують читання циклу лекцій з теоретичних дисциплін, які необхідні аспірантам для роботи над дисертаціями. Наслідком такої роботи є успішний захист кандидатських дисертацій аспірантами ХІІТу Г. В. Гладимовим, Ю. П. Титовим, Г. В. Москаленком, А. П. Кудряш, А. Н. Толстошем та іншими⁵.

Чимало вчених виховав член кореспондент АН УРСР, завідуючий кафедрою технології неорганічних речовин ХПІ проф. В. І. Атрощенко. Його досвід неодноразово висвітлювався на сторінках газети «Ленінські кадри». Кафедра, якою керує В. І. Атрощенко, починає підбір аспірантів заздалегідь, придивляючись до найбільш перспективних студентів, залучаючи їх до практичної і наукової роботи кафедри, уважно стежачи за їх роботою на виробництві. Зараз на кафедрі з 13 аспірантів — 7 випускники ХПІ. Успішна робота аспірантів, говорить В. І. Атрощенко, залежить від правильного вибору теми дисертації. Через це аспіранти вибирають теми, виходячи з перспективного плану кафедри, робота аспірантів є складовою частиною проблематики всього колективу⁶.

Аспірант ХПІ В. І. Шагайденко ще студентом творчо працював у СНТ, шукачем нового був і на виробництві. Кафедра електрохімії

¹ Поточний архів парткому ХДУ, спр. 1, арк. 4.

³ Поточний архів МВССО УРСР. Звіт ХДУ про наукову роботу за 1964 р., стор. 80—83.

³ Архів стат. управління Харківськ. обл. Відділ науки і культури, аналітична записка, спр. 7.

⁴ «Вестник высшей школы», 1957, № 11, стор. 19.

⁵ Поточний архів Харьк. ОК КП України, відділ науки і шкільн. Звіт ХІІТу про наукову роботу за 1964 р., стор. 56—57.

⁶ Див. газ. «Ленінські кадри», 13 березня 1965 р.

запросила його взяти участь у конкурсних екзаменах в аспірантуру. В 1964 році він успішно і своєчасно захистив кандидатську дисертацію на тему «Дослідження процесів корозійної стійкості матеріалів газопроводів у зв'язку з застосуванням розчинів електролітів для боротьби з кристалогідратами при видобутку природного газу». Ця робота вже впроваджена на одному з газових промислів і незабаром буде впроваджена на всіх газопромислах країни¹. Таких прикладів можна навести багато.

Однак аналіз стану з набором і випуском аспірантів в цілому по вузах міста і окремих інститутах показує, що в цьому питанні є серйозні хиби. В 1964 році план випуску аспірантів по області не довиконано через відсів (13,3%), крім того, не захистили і не подали на захист дисертації 63,7% аспірантів. У багатьох вузах погано організовано прийом в аспірантуру. В 1964 році був невиконаний план набору в 6 вузах (ХІІТ, сільськогосподарський інститут механізації сільського господарства, інститут інженерів комунального будівництва, педагогічний і медичний). У ряді вузів план хоч і виконано, але число осіб, що склали екзамени, дорівнює числу прийнятих, тобто майже не було конкурсу, а це неминуче знижує вимоги до вступників². Тільки правильний підбір аспірантів, своєчасний вибір теми, її актуальність, матеріальне забезпечення експериментальної роботи, кваліфіковане керівництво, організація своєчасної публікації наслідків дослідницької роботи аспірантів та їх педагогічної практики, постійна увага до цих питань з боку партійних організацій і ректоратів вузів допоможе значно поліпшити підготовку майбутніх наукових і педагогічних працівників.

В цілому ж досвід роботи партійних організацій вузів по підвищенню кваліфікації науково-педагогічних кадрів показує, що вони використали різні форми: надання викладачам творчих відпусток із збереженням заробітної плати для підготовки та захисту докторських і кандидатських дисертацій, затвердження у вузах додаткових посад наукових співробітників, збільшення масштабів підготовки наукових робітників в аспірантурі, відрядження молодих викладачів на роботу за спеціальністю на виробництво строком на два роки, система конкурсів на заміщення викладацьких посад, участь в роботі науково-теоретичних і практичних конференцій, складання підручників, учбових посібників, монографій, наукових статей і т. ін. Всі ці форми сприяють росту педагогічної майстерності та наукового потенціалу вузів, що в свою чергу сприяє поліпшенню підготовки спеціалістів та розвитку технічного прогресу в нашій країні.

¹ Див. газ. «Ленінські кадри», 9 жовтня 1964 р.

² Архів статуправління Харьк. обл. Відділ науки і культури, аналітична записка, спр. 7.

ЗРОСТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ АКТИВНОСТІ КОМУНІСТІВ НА ХАРКІВЩИНІ (1962—1965 рр.)

Г. К. Морозов

Величезний авторитет КПРС серед широких мас робітничого класу, колгоспного селянства, інтелігенції завойовується активною роботою кожного комуніста. Високе звання члена партії зобов'язує бути передовим у праці, побуті, суспільно-політичному житті. Перед комуністами поставлені підвищені вимоги, виходячи з яких, вони постійно працюють над зростанням політичного рівня. Комуністи поповнюють ряди пропагандистів, лекторів, агітаторів, робсількорів. Вони на ділі є активними політичними бійцями партії. Обов'язки їх у пропаганді і агітації визначаються завданням партії в галузі ідеології, записаними у Програмі КПРС, прийнятій ХХІІ з'їздом партії, де вказується: «Партія вважає головним в ідеологічній роботі на сучасному етапі виховання усіх трудящих в душі високої ідейності і відданості комунізму, комуністичного ставлення до праці і громадського господарства, повне подолання пережитків буржуазних поглядів і звичаїв, всебічний, гармонійний розвиток особи, створення справжнього багатства духовної культури»¹.

Дослідження показує, що у період після ХХІІ з'їзду партії зростає активність комуністів у політичному житті колективів трудящих. Рік у рік дедалі більше членів і кандидатів партії виявляють активність у підвищенні політичної і загальноосвітньої грамотності. Йдучи назустріч побажанням комуністів, первинні партійні організації, райкоми, міськкоми і Харківський обком КП України проводять велику роботу по організації навчання у мережі партійної освіти. У табл. 1 наведено дані, що показують, як розгорталосся партійне навчання за учбовими роками і найбільш характерними історичними датами.

Таблиця 1²

№№ п/п.	Історичні дати, роки	Всього навчалосся у мережі парт-освіти	В тому числі комуністів
1	ХХ з'їзд КПРС (1955—1956 учбовий рік)	82793	64110
2	ХХІ з'їзд КПРС (1958—1959 учбовий рік)	114753	83134
3	ХХІІ з'їзд КПРС (1961—1962 учбовий рік)	259216	97253
4	1964—1965 учбовий рік	275994	112415

¹ Програма Комуністичної партії Радянського Союзу. Держполітвидав України, Київ, 1961, стор. 117.

² Поточний архів Будинку політосвіти Харківського обкому і міськкому КП України. Цифрові дані про кількість комуністів, які навчаються у мережі партійної освіти.

На високому ідейно-теоретичному рівні проходили заняття у мережі партійної освіти в партійних організаціях тракторного цеху № 1 ХТЗ (керівник семінару О. Г. Белоусов)¹, модельного цеху заводу «Світло шахтаря» (керівник С. І. Орловський)², колгоспів «Хвиля революції» Куп'янського району (пропагандист М. В. Колісник)³, «Родина» Богодухівського району (пропагандист С. О. Григор'єв)⁴ та багато інших.

Зважаючи на важливість підвищення якості і теоретичного рівня занять у гуртках і семінарах мережі партійної освіти, первинні парторганізації, міськкоми і райкоми партії поліпшили роботу з пропагандистськими кадрами. У 1964—1965 учбовому році серед 13506 пропагандистів, лекторів і консультантів 10866 чоловік, або 80,4%, мали вищу і незакінчену вищу освіту. Серед пропагандистів близько 4000 керівних працівників партійних, радянських і господарських органів. Це — П. Ю. Саблев — директор тракторного заводу, О. І. Якунін — директор електромеханічного заводу, секретарі міськкомів і райкомів партії Лозівського М. Н. Полешко, Куп'янського — Д. П. Закружецький, Московського — П. А. Галкін, Богодухівського — М. Г. Бурлак.

Багато робить для підвищення теоретичного рівня пропагандистів професорсько-викладацький склад Харківського університету імені Горького в Балаклійському районі, Сільськогосподарського інституту — в Чугуєвському, Юридичного — в Богодухівському, Політехнічного — в Ізюмському, Інженерно-будівельного — у Валківському, Авіаційного — у Вовчанському, зооветеринарного — у Харківському районах⁵.

У 1964—1965 учбовому році найкращими пропагандистами були комуністи С. С. Жилін — начальник інструментального цеху заводу імені Малишева, П. Т. Ткаченко — заступник начальника цеху Велосипедного заводу імені Петровського, М. Д. Винниченко — секретар партійної організації Хутрової фабрики, Є. А. Лавренюк — директор фабрики «Динамо», М. І. Олійник — начальник цеху фабрики «Жовтень», В. Є. Черков — інженер електромеханічного заводу, П. І. Касьянов — начальник відділу заводу «Серп і молот», І. О. Устинов — завідуючий кафедрою філософії медичного інституту, Д. І. Мариненко — завідуючий

¹ Завідуючий Будинком політосвіти Харківського обкому і міськкому партії В. Ф. Ковальов дав високу оцінку навчанню в цьому семінарі. Важливо те, що слухачі семінару навчалися самостійно працювати по першоджерелах. Так, слухач В. К. Красников підготував реферат по роботі В. І. Леніна «Дитяча хвороба «левізні» в комунізмі», а слухач Г. П. Сисоев виступив з рефератом про міжнародне значення досвіду КПРС.

² В інформації Жовтневого райкому партії «Про роботу мережі політосвіти в 1964—1965 навчальному році» (стор. 5—6) повідомляється, що пропагандист С. І. Орловський успішно проводить заняття з 27 слухачами. Тут успішно поєднуються політична освіта з професійно-технічним навчанням. Слухачі зробили екскурсії на тракторний і турбінний заводи, фабрику імені Щорса, в Будинок техніки. За учбовий рік слухачі внесли 41 раціоналізаторську пропозицію, від яких одержано 6126 карбованців умовно-річної економії. Слухач О. Н. Шабалін був висунутий майстром дільниці, а чотирьом слухачам підвищено розряд.

³ У звіті Куп'янського міськкому партії про політичне навчання в 1964—1965 учбовому році (стор. 5) позитивно характеризується пропагандист М. В. Колісник. На заняттях цього семінару широко використовуються діаграми, таблиці та інші наочні приладдя, які виготовляють самі слухачі.

⁴ У довідці Богодухівського райкому партії про політичне навчання в 1964—1965 учбовому році (стор. 3—4) позитивно описується пропагандистська діяльність С. О. Григор'єва. Він — голова колгоспу, а пропагандистська робота допомогла йому вивести сільськогосподарську артіль «Бітьківщина» в число кращих у Богодухівському районі.

⁵ Поточний архів Будинку політичної освіти Харківського обкому і міськкому КП України. Інформація в ідеологічний відділ ЦК КП України «Про роботу системи партійної освіти у 1964—1965 учбовому році в Харківській обласній партійній організації, стор. 2—3.

кафедрою марксизму-ленінізму інженерно-будівельного інституту та багато інших¹.

Велику творчу роботу з пропагандистськими кадрами проводить Куп'янський міськком, Богодухівський, Красноградський, Жовтневий і Московський райкоми партії. Наприклад, у Московському районі з пропагандистами, яких налічується тут близько 1000 чоловік, проводиться цілий комплекс важливих і цікавих заходів. У 1964—1965 учбовому році щомісяця організується день пропагандиста, основна мета якого — поширення передового досвіду пропагандистської роботи. До цього дня кабінет партійної освіти райкому партії готує виставку наочних посібників за темою, що вивчається, публікує на двох сторінках газет добірку матеріалів з досвіду пропагандистської роботи. Ці матеріали вручаються кожному пропагандистові. Протягом учбового року було опубліковано 45 статей, в тому числі 6 статей членів методичної ради і 18 статей керівників гуртків і семінарів. Своїм багатим досвідом поділились пропагандисти О. І. Якунін — керівник теоретичного семінару керівних працівників ХЕМЗу, А. Рахманова — пропагандист заводу «Серп і молот», Л. Колосов — керівник семінару на ХЕЛЗі. Демонструються кінофільми. Так, на день пропагандиста 3 квітня 1965 року до теми «Сучасний етап національно-визвольного руху» демонструвався фільм «Об'єднана Арабська Республіка». У районі для пропагандистів широко практикуються теоретичні і методичні конференції, консультації, екскурсії на заводи і фабрики Харкова².

Важливим центром надання теоретичної і методичної допомоги, узагальнення і поширення досвіду роботи гуртків, семінарів, теоретичних конференцій і пропагандистів є Будинки партійної освіти Харківського обкому і міськкому партії, штатні і позаштатні кабінети партійної освіти, методичні ради і групи.

У 1965—1966 учбовому році в партійне навчання внесено нові якісні зміни. На основі багатого досвіду і усього позитивного, що було нагромаджено за минулі роки, створено початкову, середню і вищу ланки політичного навчання. Це надало навчанню цілеспрямованості, послідовності, стрункості і закінченості. Проте не можна розуміти справу так, ніби все старе відкинуто і створено нове. Йдеться про дальший розвиток політичного навчання. Поряд з початковими політшколами, школами основ марксизму-ленінізму і університетами марксизму-ленінізму збереглися гуртки, де вчать за індивідуальними планами: історії КПРС, політичної економії, філософії і наукового комунізму, а також конкретної економіки. Тепер вивчення революційної теорії тісніше поєднується з рішенням конкретних, практичних завдань будівництва комунізму. Вічно живе марксистсько-ленінське вчення не терпить формалізму, шаблону і косності. Ось чому основним методом оволодіння революційною теорією, як і раніше, залишається самостійна робота по вивченню творів К. Маркса, Ф. Енгельса, В. І. Леніна, документів КПРС і міжнародного комуністичного руху. Самоосвіта не тільки зберігається, а й набуває дальшого розвитку. На допомогу тим, хто самостійно вивчає марксизм-ленінізм, організовано цикли лекцій, теоретичні семінари і конференції, групові та індивідуальні консультації. Розширили свою діяльність у наданні теоретичної і методичної допомоги штатні і позаштатні кабінети політосвіти, методичні групи і ради.

¹ Поточний архів Харківського міськкому партії. Доповідна записка про підсумки 1964—1965 учбового року у системі партосвіти Харківської міської партійної організації.

² Поточний архів Московського райкому партії. Тематичний план Дня пропагандиста Московського району за 1964—1965 учбовий рік у системі політичної освіти.

За три роки (з січня 1962 по січень 1965 року) у складі обласної партійної організації по освіті відбулися позитивні зміни. Кількість комуністів з вищою освітою збільшилась за три роки з 21092 до 26896 чоловік, тих, хто має незакінчену вищу освіту, — відповідно з 3548 до 4264 чоловік, з середньою освітою з 34408 до 47004 комуністів. Серед комуністів 162 доктори наук і 1573 кандидати наук. За три роки 32 комуністи стали докторами наук, 251 комуніст — кандидатом наук.

Кількість комуністів — інженерів і архітекторів — збільшилась з 8802 до 11432, або на 2630 чоловік, економістів — з 1315 до 1598, або на 283 чоловіки, техніків — з 8718 до 12205, або на 3487 чоловік. Комуністів — агрономів, зоотехніків та інших спеціалістів сільського господарства з вищою освітою — стало 1705 чоловік проти 1361, або на 344 чоловіка більше. Кількість цих же спеціалістів сільського господарства з середньою освітою збільшилась з 2559 до 3110 чоловік, тобто на 551 чоловіка. За цей самий час зросла кількість комуністів — лікарів, економістів, педагогів, юристів та інших. Середні загальноосвітні школи закінчили 23778 комуністів, на 7981 більше. Менше стало комуністів, що не мають початкової освіти¹.

Завдяки вищій і середній спеціальній освіті підвищується політична активність комуністів, вони одночасно кваліфікованіше розв'язують питання керівництва різними ділянками господарства.

Партійні організації Харківщини не задовольняються досягнутими результатами, завжди пам'ятаючи слова В. І. Леніна, сказані ним на I з'їзді землеробських комун і сільськогосподарських артілей 4 грудня 1919 року: «І коли у нас постає думка, що ми надто багато уваги приділяємо пропаганді, то треба сказати, що нам необхідно ще в сто раз більше це робити»².

Пожвавилася лекційна робота після жовтневого і листопадового (1965 р.) пленумів ЦК КПРС. Відновлено інститут штатних лекторів райкомів і міськкомів партії, які не тільки самі ведуть лекційну пропаганду, а й організують діяльність лекторських груп партійних комітетів. Якщо раніше в області налічувалось тільки 4 штатних лектори, то тепер їх 25 чоловік³. Тільки у першому півріччі 1965 року ними прочитано 687 лекцій. В обкомі, всіх міськкомках і райкомках партії створено позаштатні групи з 15—37 чоловік. Так, наприклад, у Куп'янському міськкомі лекторська група налічує 29 лекторів, у Богодухівському райкомі партії — 27, у Чугуївському і Шевченківському — по 21 лектору, Московському — 36, Орджонікідзевському — 37 лекторів. По Харкову позаштатні лекторські групи райкомів партії складаються з 211 і по селу з 381 лектора. Крім того, лекторські групи працюють при парткомках заводів імені Малишева, Тракторного, Турбінного, ХЕМЗу, «Серп і молот», «Електроважмаш». За перше півріччя 1965 року тільки лекторами міськкомів і райкомів партії прочитано 11173 лекції. Останнім часом посилюється і розширюється зв'язок міських райкомів партії з сільськими, зростає культурна допомога селу. Так, у січні 1965 року понад сто лекторів з числа викладачів вузів виїздили до сільських районів області, а в квітні вже 150 лекторів побували в колгоспах і радгоспах.

¹ Цифрові дані взято за станом на 1 січня 1962 р. в архіві Харківського обкому КП України, ф. 2, оп. 117, спр. 79, арк. 251, а за станом на 1 січня 1965 р. у поточному архіві Харківського обкому партії, статистичний звіт обласної парторганізації на 1 січня 1965 р. В результаті порівняння виведено нові цифрові дані, які характеризують освіту комуністів.

² В. І. Ленін. Твори, т. 30, стор. 173.

³ Штати партійних органів Харківської області за станом на 1 січня 1964 р. і 1 січня 1965 р.

Ними прочитано 1500 лекцій, в тому числі викладачами університету імені Горького — 205, Політехнічного інституту — 201, Сільськогосподарського — 170, Юридичного — 130 лекцій. А ось інший приклад. Лектори Комінтернівського райкому партії за перше півріччя 1965 року у підшефних колгоспах і радгоспах прочитали 211 лекцій, а лектори Орджонікідзевського райкому КП України в Шевченківському і Великобурлуцькому районах — тільки в березні—квітні 1965 року прочитали 200 лекцій¹.

Цікаву, різноманітну роботу провадить обласне товариство «Знання». Характерно, що серед членів товариства комуністи займають провідне місце (табл. 2).

Таблиця 2²

Кількість членів товариства „Знання“ за категоріями	1/1 1962	1/1 1963	1/1 1964	1/1 1965
Всього членів товариства	20375	22274	23078	25123
В тому числі жінок	7628	8724	9192	10824
Членів і кандидатів партії	9014	9309	10889	11354
Членів ВЛКСМ	1546	1669	1316	1851
Безпартійних	9815	11196	10873	11918

За кількістю прочитаних лекцій Харківська область посідає друге місце на Україні, дещо поступаючись лише перед Донецькою областю.

Протягом 1961 р. тут прочитано 198 796 лекцій, за 1962 рік — 222 425, за 1963 рік — 232 435 лекцій. Наприклад, за 1963 рік на Харківщині прочитано стільки ж лекцій, скільки у Волинській, Закарпатській і Херсонській областях разом³.

Лекції читаються з різних галузей знань. Маючи великий загін кваліфікованих лекторських кадрів, Харківщина займає провідне місце на Україні у читанні лекцій з історії КПРС, філософії, політичної економії, промисловості, сільського господарства, про досвід передовиків виробництва.

Після XXII з'їзду КПРС до лекційної роботи активно включились делегати, які яскраво і образно розповідали про досягнення країни і завдання, висунуті партією перед радянським народом. 29 разів виступив перед трудящими делегат XXII з'їзду слюсар заводу маркшейдерських інструментів І. Б. Трашутін. Понад 80 разів виступали в Київському районі делегати з'їзду І. К. Крупка, М. Ф. Семко, М. С. Вітриченко, Г. П. Черкас⁴.

Наприкінці 1961 року в м. Харкові було проведено цікавий вечір жінок трьох поколінь. Тут виступили жінки — делегати XXII з'їзду КПРС, вчені, артисти, передовики виробництва, вчителі, лікарі різного віку. Здійснені заходи стали важливим засобом підвищення виробничої і громадської активності жінок.

¹ Поточний архів Харківського обкому партії. Звіт про роботу лекторських груп партійних комітетів за перше півріччя 1965 року.

² Статистичні зведення про діяльність Харківського обласного відділення товариства «Знання». Матеріали VII обласної конференції, 20 лютого 1964 року.

³ Статистичний звіт про діяльність товариства «Знання» Української РСР за 1961—1963 рр. Матеріали до VI з'їзду товариства «Знання» Української РСР. Надруковано у товаристві «Знання» УРСР, 22 квітня 1964 р., стор. 6.

⁴ Поточний архів Харківського обкому КП України. Звіт про роботу лекторських груп обкому, міськкомів, райкомів КП України і партійних комітетів підприємств Харківської області за 1961 рік від 17 січня 1962 року, стор. 2.

В області поширилися нові форми лекційної пропаганди. У центральному лекторії Харкова, крім публічних лекцій, організовано цикли лекцій, працює клуб нової техніки. Діяльну участь у цих заходах беруть газета «Соціалістична Харківщина», заводи Турбінний, «Електроважмаш», Тракторний, Політехнічний інститут та ін. З великим інтересом прослухали харків'яни цикл лекцій «Внесок машинобудівників Харкова у створення матеріально-технічної бази комунізму». Змістовні лекції прочитали головні конструктори заводів Турбінного — член-кореспондент Академії Наук УРСР Л. О. Шубенко-Шубін, «Електроважмаш» — О. Я. Станіславський, Верстатозаводу — П. Ю. Малиновський, Тракторного — Б. П. Кашуба, імені Малишева — О. О. Кирнарський, Електромеханічного — Ю. Г. Борзяк, начальник конструкторського бюро заводу «Сerp і молот» С. К. Красников та інші¹.

Важливою складовою частиною ідеологічної роботи є політична агітація. В. І. Ленін у своїй роботі «Політична агітація і «класова точка зору» у лютому 1902 року писав: «...всебічна політична агітація є саме фокус, в якому збігаються насущні інтереси політичного виховання пролетаріату з насущними інтересами всього суспільного розвитку і всього народу в розумінні всіх демократичних елементів його»².

Комуністична партія завжди боролася за те, щоб зробити політичну агітацію конкретною, бойовою і наступальною, що мобілізує на виконання поставлених завдань.

У Харківській області за станом на травень 1965 року був 3521 агітколектив. Такі колективи майже є в кожній первинній партійній організації. Керівниками їх затверджено секретарів парторганізацій або найбільш грамотних і політично підготовлених та досвідчених комуністів. Найпоширеніше партійне доручення для комуніста — агітатор.

На селі найбільше агітколективів налічується в Харківському сільському (210), Лозівському (130), Красноградському (129), Балаклійському (128), Вовчанському районах (118)³. Проте слід відзначити, що у первинних партійних організаціях Харкова склалися сильніші агітколективи як за кількістю агітаторів, так і за їх підготовленістю і різноманітністю форм діяльності. І не випадково тому агітколективи Харкова не тільки успішно ведуть роботу у своїх районах, але й надають серйозну допомогу у проведенні агітаційної роботи на селі. Така допомога посилилася після об'єднання партійних органів і створення Харківського міськкому партії. Так бюро Харківського міськкому партії 6 лютого 1965 року ухвалило відрядити у підшефні сільські райони 22 агіткультбригади. Уже в перші дні їх було послано 25. Керівниками таких бригад були затверджені комуністи. Кожна агіткультбригада складалася з 11—18 чоловік, серед яких були лектори, лікарі, юристи, художники, фотографи. Кожний міський район послав по 2—5 агіткультбригад. Московський, наприклад, направив у село 5 агіткультбригад, Київський — 4, Жовтневий, Ленінський, Комінтернівський і Орджонікідзевський — по 3 агіткультбригади кожний. Згодом ця робота ще більш активізувалась. Завдяки ініціативі на місцях у сільські райони замість 22 виїхало 35 агіткультбригад, у складі яких було 56 лекторів, 35 юристів, 35 художників, 20 лікарів, 300 учасників художньої самодіяльності.

¹ Поточний архів відділу пропаганди і агітації Харківського обкому партії. Звіт про лекційну роботу за 1961 рік, стор. 5.

² В. І. Ленін. Твори, т. 5, стор. 305.

³ Поточний архів Харківського обкому партії. Довідка про кількість агітколективів в сільських районах Харківської області.

Для оформлення агітпунктів на селі передано 200 бібліотечок, 498 лозунгів і плакатів¹.

Після березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС творча допомога Харкова селу ще більше зросла. Про масштаб цієї роботи свідчать такі цифри. Колективи підприємств Харкова шефствують над 454 колгоспами, 49 радгоспами області, Ленінський райком партії направив у квітні 1965 року 65 лекторів у підшефні Лозівський, Сахновщинський і Золочівський райони.

Встановилися тісні зв'язки Червонозаводського з Красноградським районом. Практикується проведення спільних нарад директорів підприємств — шефів з керівниками колгоспів і радгоспів. У квітні 1965 р. краснозаводці встановили в Краснограді 22-метровий стенд «Маяки Красноградського району», завезли у підшефні колгоспи мальовничо оформлені щити соцзмагання. У селі побували заводські агіткультбригади і лекторські групи.

Завод імені Малишева послав у 13 підшефних колгоспів ремонтні бригади. Служба механіка цього заводу виготовила для колгоспів 5 вагончиків. Чавуноливарний цех відремонтував до весняної сівби весь сільськогосподарський інвентар і електрифікував тваринницьку ферму у колгоспі «12 років Жовтня», тепловозний цех відремонтував у колгоспі «Заповіт Ілліча» дві автомашини².

Період після XXII з'їзду КПРС характеризується виникненням нових форм ідеологічної роботи. На ряді промислових підприємств позитивно зарекомендували себе школи пропагандистської майстерності. У такій школі на Тракторному заводі читаються лекції, проводяться семінари і теоретичні конференції на теми: «Марксистсько-ленінське вчення про мову», «Про єдність ідеологічної і організаційної роботи», «Про методику використання у пропагандистській роботі художньої літератури» та інші.

У Харкові досить поширилися школи комуністичної праці, яких налічується понад 600 з кількістю слухачів більше 18 тисяч чоловік. У Будинку культури заводу «Серп і молот» працює клуб ударників комуністичної праці. Поставлене завдання, щоб кожний член клубу виховував з числа товаришів по роботі одного-двох ударників комуністичної праці. Під керівництвом партійних організацій при широкій ініціативі трудящих виникли і працюють при ДК будівельників клуб «Юність», при ДК Основи — клуб «Молодий залізничник», при ДК зв'язку — «Клуб цікавих зустрічей», при ДК канатного заводу — «Клуб дівчат», при ДК ХЕМЗу — клуб «Супутник». У цих любительських об'єднаннях ведеться цікава творча робота, проводяться диспути і вечори, організуються екскурсії, зустрічі з старими комуністами, ветеранами праці. У клубній роботі стали звичними урочиста посвята в робітники, святкування днів першої полочки, урочисті реєстрації шлюбів і новонароджених, комсомольські весілля тощо.

Харківський міськком партії завжди підтримує творчість мас. З цією метою створені й працюють 82 народних університети, Міська школа заново обраних секретарів первинних партійних організацій, Міський постійно діючий семінар працівників преси, Міський університет лектора, Міський річні курси по підготовці керівників агітколективів³.

¹ Поточний архів Харківського міськкому КП України. Довідка про відправлення агіткультбригад у сільські райони, стор. 4. Інформація про масово-політичну роботу, стор. 6.

² Поточний архів Харківського міськкому партії. Інформація про роботу по роз'ясненню рішень березневого (1965 р.) Пленуму ЦК КПРС, стор. 3, 4, 5.

³ Поточний архів Харківського міськкому партії. Довідка про нові форми ідеологічної роботи в м. Харкові.

Народжуються нові форми політичної роботи і в сільських районах області. У липні 1964 р. в Богодухівському районі на базі агіткульбригади районного Будинку культури був створений і почав свою успішну діяльність під керівництвом комуніста т. Тризни колектив агітпоїзда з чотирьох машин. Перша машина — агіткульбригада, клуб передового досвіду, радіовузол, кінопересувка, лектор райкому партії; друга — лікарсько-пересувний пункт і аптека на чолі з лікарем і медичною сестрою; третя — майстерня побутових послуг, перукар і майстри по ремонту взуття, радіоприймачів, телевізорів і електронагрівальних приладів; четверта — автомашини промислових і продовольчих товарів. Всі машини мальовничо оформлені. Агітпоїзд діє за графіком, затвердженим Богодухівським райкомом партії, у колгоспах і радгоспах працює у тісному контакті з первинними парторганізаціями. Перевага агітпоїзда в тому, що він проводить комплексне обслуговування сільського населення. З приїздом у село кожен робить своє: медичні працівники проводять лікування і профілактику захворювань; працівники торгівлі продають промислові і продовольчі товари; енергійно працює майстерня побутових послуг; працівники культури надають допомогу бібліотеці і клубу, пресгрупа випускає листівки слави і стінгазети, а художник оформляє наочну агітацію. Увечері проводиться лекція і концерт. За 1964 рік агітпоїзд зробив 79 виїздів. Багато слів подяки учасники агітпоїзда почули в колгоспах «Прогрес», імені ХХ з'їзду партії, «Коммунист», «Шлях Леніна», «Родина», імені Суворова, імені Димитрова, імені Леніна та інших¹.

Нова форма політико-виховної роботи набула свого поширення і в інших районах області. За прикладом Богодухівського району агітпоїзди створені і успішно працюють у Вовчанському, Первомайському, Валківському районах.

Агітаторам постійно допомагають первинні парторганізації, райкоми, міськкоми і обком партії. Так, 25 березня 1965 року відділ пропаганди і агітації обкому партії провів обласну нараду агітаторів. Досвідом своєї роботи поділилися агітатори т. Саєнко — Будянський фаянсовий завод, т. Карпов — «Південдіпроруда», т. Федченко — Турбінний завод, т. Ольховик — ХЕМЗ, т. Колісник — радгосп Печенізький, т. Черниш — ГЕС-2, т. Олександренко — Тракторний завод та інші.

Змістовним був виступ т. Карпова — агітатора «Південдіпроруди». Він розповів про широке використання місцевого радіо. В інституті регулярно виходить усний радіожурнал «Приємного апетиту». Він розповідає про виробничі справи, критикує хиби, є в ньому розділ гумору, на закінчення дається музика. Журнал передається по радіо під час обідньої перерви. Відбулося десять випусків журналу.

Тов. Колісник — агітатор радгоспу «Печенізький» — розказав, що в їх радгоспі створена і працює агітбригада, яка складається з 25 чоловік. Ця бригада за три місяці 1965 року дала вісім концертів, на фермі мальовничо оформила календар трудової слави, регулярно випускає «Комсомольський прожектор», листівки слави, «Колючку». Одержавши скаргу від доярок на погану роботу сторожів, бригада зробила нічний рейд. Агітатори перевірили усі ферми, виявили багато недоліків. За результатами перевірки було випущено спеціально художньо оформлений номер газети, після чого становище різко змінилось на краще.

На цій нараді виступив завідувач відділом пропаганди і агітації обкому партії А. С. Драч. Агітатори почули багато корисних порад, обмінялися досвідом роботи на виробничих ділянках і дефісдорках.

¹ Поточний архів Богодухівського райкому партії. Матеріали роботи агітпоїзда. Звіт про роботу Богодухівського районного Будинку культури за 1964 рік.

Систематичну змістовну роботу з агітаторами проводять районні і міські комітети партії, первинні партійні організації Харківської області.

У звітній доповіді XXIII з'їзду КПРС Л. І. Брежнев відзначав: «Ідеологічна робота — справа всієї нашої партії, всіх комуністів. Ми повинні завжди пам'ятати, що ідейний вплив на маси, висока дієвість усієї агітаційно-пропагандистської роботи перебувають у прямій залежності від сили особистого прикладу членів партії, керівників»¹.

Первинні партійні організації покликані ідейно загартовувати всіх комуністів, постійно виховувати в них почуття високої відповідальності за проведення політичної роботи в масах, особистим прикладом залучати трудящих до створення матеріально-технічної бази комунізму. Трудящі Харківщини під керівництвом партійних організацій широко розгорнули змагання за виконання п'ятирічного плану розвитку народного господарства СРСР на 1966—1970 роки. Це змагання проходить під девізом гідної зустрічі 50-річчя встановлення Радянської влади в нашій країні і 100-річчя з дня народження великого генія людства Володимира Ілліча Леніна.

Рішення XXIII з'їзду Комуністичної партії створили сприятливі умови для зростання політичної активності комуністів, кожний член КПРС по-справжньому стає політичним бійцем партії.

¹ Л. І. Брежнев. Звітна доповідь Центрального Комітету КПРС XXIII з'їздові Комуністичної партії Радянського Союзу. Держполітвидав УРСР, Київ, 1966, стор. 92—93.

РОБОТА ВОЇНІВ РАДЯНСЬКОЇ АРМІЇ І ФЛОТУ ПО ВОЄННО-ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННЮ ДОПРИЗОВНОЇ І ПРИЗОВНОЇ МОЛОДІ (1961—1965 рр.)

Г. Т. Рєзніков

Радянський народ і його доблесні Збройні Сили, керовані Комуністичною партією, відсвяткували знаменну дату — двадцятиріччя Великої Перемоги над фашистською Німеччиною. Це свято широко відзначалося не тільки нашим народом, й усім прогресивним людством як день торжества сил миру, демократії і соціалізму над темними силами війни.

Підготовка до свята проходила в обстановці творчого ентузіазму трудящих, викликаного рішеннями ХХІІ з'їзду партії, березневим (1965 року) Пленумом ЦК КПРС. Велику роботу проводили партійні, радянські і комсомольські організації разом з воїнами Радянської Армії і флоту по воєнно-патріотичному вихованню радянських людей, особливо допризовної і призовної молоді. Показуючи силу революційного патріотизму радянських людей на прикладі громадянської війни, В. І. Ленін на VIII Всеросійському з'їзді Рад говорив: «Патріотизм людини, яка краще три роки голодуватиме, ніж віддасть Росію іноземцям, це — справжній патріотизм, без якого ми три роки не протрималися б. Без цього патріотизму ми не добилися б захисту Радянської Республіки...»¹.

На заводах, фабриках і в селах, у студентських аудиторіях і серед школярів влаштовуються зустрічі з старими більшовиками і ветеранами війни, лекції і бесіди, тематичні вечори на воєнно-політичні теми, екскурсії і походи по місцях, де відгриміли бої.

Глибоке розкриття джерел Великої Перемоги, показ організуючої і надихаючої ролі Комуністичної партії у згуртуванні народу для боротьби з лютим ворогом, розповіді фронтовиків про мужність і героїзм радянських воїнів на полях запеклих битв — все це неозцінний за своєю переконливістю і вражаючою силою матеріал, який допомагає формувати в серцях молоді найвищі патріотичні почуття і прагнення. Героїчні зразки минулого, зазначав В. І. Ленін, повинні бути для нас маяком у вихованні нових поколінь борців. Воєнно-патріотична робота має на меті благородне завдання — виховувати глибоку повагу до подвигу батьків, озброювати молодь мужністю і стійкістю, надихати на працю і на подвиг.

Завдання воєнно-політичного виховання на сучасному етапі викладені в рішеннях ХХІІ з'їзду КПРС, Програмі партії та Постанові червеневого (1963 року) Пленуму ЦК КПРС. Виховання радянського патріотизму, любові до нашої соціалістичної Батьківщини, до великої Комуністичної партії Радянського Союзу — важливе, першочергове завдання ідеологічної роботи.

¹ В. І. Ленін. Полное собр. соч., т. 42, стор. 124.

Патріотична турбота про інтереси Батьківщини, її могутність і славу означає неослабне піклування про неухильне зміцнення обороноздатності Радянської держави. Червневий Пленум ЦК КПРС звернув особливу увагу на необхідність виховання трудящих в дусі постійної готовності до захисту соціалістичної Вітчизни і поставив завдання виховувати у всіх радянських людей любов і повагу до славних Збройних Сил Радянського Союзу, оточити увагою радянських воїнів, пам'ятаючи, що зміцнення безпеки нашої Батьківщини, могутності Радянської Армії і Військово-Морського флоту — це кровна справа всього народу. Ця вимога диктується і сучасним міжнародним становищем, коли імперіалісти США перейшли до прямої агресії не тільки проти Південного В'єтнаму і Республіки Конго, а й проти Демократичної Республіки В'єтнам.

Американська пропаганда задурманює голови юнаків божевільними ідеями про світове панування, привчає їх до думки про неминучість ядерної війни. Щоб викликати інтерес до військової служби, спеціальний апарат вербувальників розповідає молоді про легке привільне життя в армії, можливість «подорожувати і побачити світ».

У Західній Німеччині вихованням дітей у школі займаються понад 10 тисяч колишніх нацистів. Для ідеологічного одурманювання молоді в Західній Німеччині видається понад 700 газет і журналів; за останнє десятиріччя створено близько 1 200 фільмів, які оспівують «красу» війни і хоробрість гітлерівських військ. Магазили міст завалені патефонними пластинками з записами реваншистських пісень і маршів, з якими фашисти йшли грабувати¹.

Цій брехні, цьому воєнному психозові Комуністична партія протиставляє посилення пильності на ідеологічному фронті, рішучий наступ проти буржуазної ідеології, виховуючи наш народ у дусі самовідданої любові до своєї Батьківщини, готовності захищати її, не шкодуючи своїх сил і життя.

Воєнно-патріотичне виховання — це виховання підростаючого покоління в дусі вимог морального кодексу будівника комунізму, на героїчних традиціях революційної боротьби нашого народу, Комуністичної партії і Радянських Збройних Сил, їх самовідданої праці.

27—28 серпня 1963 р. ЦК ВЛКСМ разом з ЦК ДТСААФ провів нараду, на якій було обговорене питання про стан воєнно-патріотичного виховання молоді і намічено заходи до його дальшого поліпшення. У своєму виступі на цій нараді Маршал Радянського Союзу Р. Я. Малиновський вказав, що «інтереси захисту нашої держави вимагають, щоб в ряди Радянських Збройних Сил приходила молодь, гідна нашої великої епохи, вихована на славних традиціях партії і народу, здатна своїми ділами примножувати їх великі звершення... Тому воєнно-патріотичне виховання слід починати ще задовго до приходу молоді в армію. Провадити його треба з урахуванням тих корінних об'єктивних змін, які сталися у військовій справі за останні періоди»².

Воєнно-патріотичне виховання допризовної і призовної молоді перебуває в центрі уваги місцевих партійних, радянських і комсомольських організацій, Добровільного товариства сприяння армії, авіації і флоту, командирів, політорганів, партійних і комсомольських організацій Армії і Флоту, військових комісарів.

¹ Поточний архів Головного управління Радянської Армії і ВМФ, спр. 1/45, ч. 30, 1963, арк. 53.

² Там же, арк. 330.

Активніше стали використовуватися численні форми виховання молоді в дусі радянського патріотизму, безмежної відданості справі Комуністичної партії, любові і поваги до Радянських Збройних Сил, прагнення до оволодіння військовими знаннями і постійної готовності до захисту соціалістичної Батьківщини.

Поліпшилася робота військових частин і місцевих радянських, партійних і комсомольських організацій, оборонно-масових організацій трудящих і військкоматів по підготовці допризовної і призовної молоді до служби в рядах Радянської Армії.

Военно-патріотичним вихованням допризовної і призовної молоді систематично займається Військова Рада Київського Військового округу.

Військова Рада поставила вимогу перед командирами, політорганами військових частин і учбових закладів разом з військкоматами і місцевими партійними, радянськими і комсомольськими організаціями посилити виховну роботу і військово-патріотичну пропаганду серед молоді допризовного і призовного віку, брати безпосередню участь у вихованні молоді в дусі високого радянського патріотизму, безмежної відданості справі Комуністичної партії, любові і поваги до Радянських Збройних Сил, прагнення до оволодіння військовими знаннями і постійною готовністю до захисту нашої Батьківщини.

Для військово-патріотичного виховання молоді широко використовуються тематичні вечори, створені на базі військових частин військово-технічні і прикладні гуртки, військово-спортивні і оздоровчі табори, проводяться тактичні навчання і військові ігри, походи та екскурсії по місцях бойової слави і партизанських стежках, спартакіади по військово-прикладних видах спорту, працюють профільні школи і загони по видах і родах військ Збройних Сил, влаштовуються в частинах і військових училищах «Дні відкритих дверей».

У Києві 13 вересня минулого року облвоенкоматом разом з партійними, радянськими, комсомольськими органами за участю командування округу і частин гарнізону було проведено свято молоді «День призовника», яке вилилося в демонстрацію палкого патріотизму радянської молоді, всенародної любові до прославлених Радянських Збройних Сил.

У 1964 році в районах Харківської області для допризовної і призовної молоді проведено 135 тематичних вечорів за участю воїнів Радянської Армії². Червонозаводський райвійськкомат провів вечори на тему «Юнакам і дівчатам, які не знали війни, про фронтові подвиги молоді», «Дорогою батьків», «Наші бойові ордени», «20-річчя визволення Радянської України від німецько-фашистських загарбників». У них взяли участь Герої Радянського Союзу, старі більшовики, члени бригад комуністичної праці, воїни військової частини, учасники руху Опору в країнах Європи, партизани і в'язні концтаборів.

В Орджонікідзевському районі Харкова з призовниками в 1965 році проведено два вечори: «Примножувати бойові традиції Радянської Армії і Військово-Морського Флоту», присвячений 47-м роковинам Радянської Армії; «Зустріч з мужністю», присвячений спогадам Двічі Героя Радянського Союзу льотчика-штурмовика В. І. Андріанова, який під час Великої Вітчизняної війни здійснив 177 бойових вильотів, Героя Радянського Союзу О. Ф. Рубана, національного героя словацького повстання командира І міжнародної бригади П. А. Величка, учас-

¹ Поточний архів ГоловПУ РА і ВМФ, спр. 1/17, ч. 2, 1964, арк. 26—37.

² Там же.

ника оборони брестської фортеці Ю. К. Дягилева, військкома генерал-майора Калініна. Після вечора відбулися концерти художньої самодіяльності силами ХВВАУЛ та підприємств району. Ці вечори відіграли важливу роль у патріотичному вихованні молоді.

За участю офіцерів ХВВАУЛ і Орджонікідзевського райвійськкомату з допризовниками району було проведено воєнізований похід, здійснено стокілометровий марш. Під час походу проводилася стрільба з гвинтівки, вивчалася будова парашута і засобів ПАЗ і ПХЗ. Призовники відвідали ХВВАУЛ, де подивилися музей бойової слави училища, бойову техніку, казарму, поклали вінки на братську могилу, що знаходиться на території училища. На ріці Сіверський Донець, було організовано змагання плавання між призовниками і військовою частиною.

Велику роботу по воєнно-патріотичному вихованню допризовної і призовної молоді проводять воїни ХВВАУЛ, яке має славні бойові традиції. Серед його випускників понад 160 Героїв Радянського Союзу, 9 удостоєні цього звання двічі, а Іван Микитович Кожедуб — Тричі Героєм Радянського Союзу (збив 62 фашистських літаки). Офіцери училища, двічі Героєм Радянського Союзу В. І. Андріанов, Героєм Радянського Союзу М. І. Родін, В. М. Сутягин, В. М. Кірманович часто виступають на підприємствах, у Палацах культури і середніх школах перед молоддю, розповідаючи про героїчні подвиги радянських воїнів в роки Великої Вітчизняної війни і в мирні дні.

Льотчик-космонавт О. А. Леонов — випускник цього училища. Тут створено музей бойової слави, який допомагає виховувати високі морально-політичні і бойові якості у курсантів і молоді призовного і допризовного віку, що регулярно відвідує музей. Тільки за період 1964—1965 роки у музеї побувало близько 5000 чоловік.

З метою прищеплення шкільній молоді любові до професії воєнного льотчика, підвищення її воєнно-технічних знань і фізичної підготовки, виховання відваги і безмежної відданості соціалістичній Батьківщині, КППС і Радянському урядові і підготовки кадрів для вступу до училища при ХВВАУЛ створена школа юних космонавтів. Курсанти вивчають літаководіння, аеродинаміку, авіатехніку, конструкцію літака і керування ним, радіотехнічні засоби, авіаційну і космічну медицину тощо. Заняття проводить льотний і викладацький склад училища. Це одна з форм воєнно-патріотичного виховання шкільної молоді.

Конкретну допомогу в роботі по воєнно-патріотичному вихованню допризовної і призовної молоді надають командири, політоргани, партійні і комсомольські організації Радянської Армії і Флоту. За їх безпосередньою участю в 1963—1964 роках організовано понад 20,5 тисячі загонів ЮДРА, шкіл, клубів по родах Збройних Сил, близько 10 тисяч воїнів-комсомольців є організаторами і керівниками технічних, воєнно-прикладних гуртків і спортивних секцій, воєнними вожатими піонерських загонів. За їх участю в школах, дитячих будинках, в колгоспах і на підприємствах обладнано понад 3,5 тисячі виставок на воєнно-патріотичну тему¹. Все це позитивно впливає на патріотичне виховання молоді.

У відкритому листі воїнів Н-ської частини до юнаків допризовного і призовного віку говориться: «Вчіться жити і служити Батьківщині на героїчних прикладах із славної революційної і бойової історії нашого народу та його доблесних Збройних Сил, на повсякденних патріотичних справах радянських людей, які своєю працею звеличують славу

¹ Поточний архів ГоловПУ РА і ВМФ, спр. 9а, 1965, арк. 9.

і могутність матері Вітчизни. Хай у ваших юних серцях палає вогонь синівської любові до неї, готовність у будь-яку хвилину стати із зброєю в руках на її захист»¹.

1964 року на базі військових частин було створено понад 300 спортивно-оздоровчих воєнізованих таборів, близько 2 200 тисяч піонерів і школярів побували у військових частинах і на кораблях Військово-Морського Флоту².

Щороку за активною участю Головного політичного управління Радянської Армії і Військово-Морського Флоту у всесоюзному піонерському таборі «Артек» імені В. І. Леніна проводяться збори активістів оборонно-масової роботи і воєнно-патріотичного виховання.

Учні більшості шкіл Харкова встановили тісні зв'язки з військовими частинами і кораблями, обмінюються з ними делегаціями, листуються і т. п. З героїчним екіпажем підводного човна «Ленінський комсомол», який ходив під крижаним панцирем на Північний полюс, встановили зв'язки учні 99-ї школи. «Ми звертаємося до Вас з великим проханням, — писали вони екіпажеві підводного човна, — вручіть нам найдорожчу святиню для нас, один із запасних прапорів, що були з вами під час проходження Північного полюсу. Клянемося, що ми високо нестимемо цей прапор—символ більшовицької мужності і відваги. Усі 800 хлоп'ячих і 600 дівчачих гарячих піонерських сердець завжди берегти-муть вашу частку в себе. Набиратимуться нових сил, прагнутимуть стати такими героями, як ви. У боротьбі за справу Комуністичної партії—завжди готові»³.

Зараз надісланий школі воєнно-морський прапор вміло використовується комсомольською і піонерською організаціями школи для виховання учнів у дусі безмежної відданості Батьківщині, любові до Військово-Морського Флоту СРСР і поваги до ратної праці.

У Харкові при Артилерійській радіотехнічній академії імені маршала Радянського Союзу Говорова створено на громадських засадах молодіжний клуб «Радянський воїн», де призовники слухають лекції і доповіді офіцерів, беруть участь у тематичних вечорах, екскурсіях по місцях боїв визволення міста від німецько-фашистських загарбників.

На Харківщині зараз живе 125 Героїв Радянського Союзу і 10 кавалерів ордена Слави усіх трьох ступенів⁴. Зустрічі молоді з ними, живими носіями бойових традицій народу та його Збройних Сил, стали масовим явищем.

Організуючи роботу по воєнно-патріотичному вихованню молоді, знайомлячи призовників з умовами служби в Армії і на Флоті, «треба повніше, всебічніше..., — підкреслює генерал армії А. Єпішев, — реалістичніше розкривати суть і характер служби нинішнього солдата і матроса, їх труд, щоб у юнаків складалося правильне враження про нього як про труд напружений і потрібний. Служба солдатська почесна, але вона й складна, вимагає чимало знань, волі, фізичного загартування, уміння не боятися труднощів, долати їх»⁵.

Завдання командирів, політorganів, партійних і комсомольських організацій Радянської Армії і Флоту полягає в тому, щоб єдиним фронтом з місцевими партійними, комсомольськими та іншими громадськими організаціями спрямовувати труд, розум, волю і енергію кому-

¹ «Советский патриот», 29 березня 1964 року.

² Поточний архів ГоловПУ РА і ВМФ, спр. 9а, 1965, арк. 9.

³ Поточний архів ГоловПУ РА і ВМФ, спр. 1/45, ч. 30, 1963, арк. 309—310.

⁴ «Растить закаленных борцов». Изд-во ДТСААФ, М., 1965, стор. 48.

⁵ «Коммунист», Изд-во «Правда», 1964, № 5, стор. 72.

ністів і комсомольців на дальше поліпшення военно-патріотичного виховання допризовної і призовної молоді, повсякденно прищеплювати їм високі морально-політичні якості, необхідні для озброєних захисників соціалістичної Вітчизни, готових у будь-яку хвилину стати на захист її священних рубежів.

ПОВІДОМЛЕННЯ

З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ КП(б)У ПО ЗМІЦНЕННЮ КАДРІВ
ПРОМИСЛОВОСТІ В 1920 РОЦІ

А. Г. Міщенко

Вигнання з України іноземних інтервентів та білогвардійських військ Денікіна, що розпочалось наприкінці 1919 року, поставило на чергу дня завдання — посилити організаційну роботу по відбудові господарського життя країни.

Періодові мирної передишки 1920 року у радянській історичній літературі присвячено ряд дослідницьких робіт українських вчених¹ — М. Супруненка, К. К. Шияна, М. К. Колісника, В. Є. Лобурця та інших, які висвітлюють роль Комуністичної партії та Радянського уряду України у налагодженні народного господарства республіки.

Не претендуючи на всебічне висвітлення цього питання, автор даної статті показує деякі сторони діяльності Комуністичної партії України у зміцненні основних галузей промисловості господарськими та партійними кадрами.

Промисловість України, що зазнала на той час декілька окупацій інтервентів та білогвардійців, була виснажена контрреволюційними заколотами і бандитизмом, характеризувалася цілковитою розрухою та деградацією. Особливо великої шкоди було заподіяно основним галузям промисловості — кам'яновугільній, металургійній та машинобудівній. З 1604 шахт Донбасу, обслідуваних урядовою комісією в 1920 році, з різних причин не працювало 623². Більшість металургійних заводів не діяли, виплавка чавуну зменшилась проти 1913 року у 200 разів, сталі — в 58 разів³.

Криза в паливній та металургійній галузях виробництва негативно відбилась на діяльності машинобудівної та електротехнічної промисловостей. Повністю вийшли з ладу хімічне, поліграфічне та шкіряне виробництва.

Матеріальні збитки, що їх завдали народному господарству України імперіалістична та громадянська війни, ні в якій мірі не могли зрівнятися з тими втратами, яких зазнав робітничий клас. Розруха, голод,

¹ Н. Супруненко. Коммунистическая партия — вдохновитель и организатор борьбы украинского народа за создание и укрепление Украинского Советского государства, К., 1953. К. К. Шиян. Борьба рабочего класса Украины за восстановление промышленности (1921—1925 гг.), К., 1959. М. К. Колісник. Відновлення і зміцнення Радянської влади на Україні (листопад 1919 — травень 1920), Вид-во Харківськ. ун-ту, 1958.

² «Народное хозяйство», 1921, № 10, стр. 87.

³ Очерки развития народного хозяйства Украинской ССР, М., Изд-во АН СССР, 1954, стор. 82.

безперервні мобілізації, білий терор примушували робітників кидати заводи та фабрики і йти з міста в село.

Процес «вимивання» робітничого класу набирав погрозливих розмірів. Загальна кількість робітників ценової промисловості України у 1920 році становила 316,5 тис.¹, тобто зменшилась удвічі проти 1913 року.

Найгостріше нестача робочої сили відчувалась у кам'яновугільній, металургійній та машинобудівній галузях промисловості.

На шахтах Донецького басейну на початку 1920 року налічувалось 83 тис. робітників², тобто у 3,5 раза менше, ніж у 1917 році. Кількість робітників у металургійній та машинобудівній галузях виробництва скоротилася у порівнянні з 1913 роком у 4 рази і становила не більше 30 тисяч чоловік³. Становище ще більше ускладнювалося через нестачу технічних та адміністративних кадрів. У Боково-Хрустальському районі, де налічувалось 120 діючих шахт з 30—40 паровими котлами, було всього 10 гірничих інженерів та 38 техніків, тобто на одного інженера припадало 12 шахт. У середньому з 750 робітниками, які видобували 200 тис. пудів вугілля на місяць. Робота для інженерів і техніків була непосильна. Таке саме становище було і в інших галузях промисловості.

Комуністична партія та Радянський уряд, здійснюючи економічну політику, спрямовану на оволодіння промисловістю та створення соціалістичного сектора господарства на Україні, виходили з конкретних умов того часу.

Воєнна обстановка, розруха, нечисленність робітничого класу та господарських кадрів — все це вимагало запровадження жорстокого централізму, зосередження уваги партійних і радянських органів на найважливіших галузях виробництва.

Для керівництва господарськими органами управління на Україні ВРНГ РРФСР у грудні 1919 р. була створена комісія на чолі з В. Я. Чубарем, яка на початку січня 1920 р. перетворилась в «Організаційне бюро по відбудові промисловості на Україні» (Промбюро)⁴.

Повноважний представник ВРНГ, Промбюро, маючи право розв'язувати усі питання, зв'язані з виробництвом на Україні, з метою якнайшвидшого відбудування кам'яновугільної промисловості та важкої індустрії створює Центральне управління кам'яновугільної промисловості (ЦПКП)⁵ та Центральне управління важкої індустрії (ЦПВІ)⁶ і надає їм широкі повноваження у проведенні концентрації найбільш важливих виробництв, залученні робочої сили та технічного персоналу з недіючих підприємств⁷.

Вживається ряд заходів, спрямованих на полегшення організації промисловості. Донецький басейн розділяється на три основних райони: Луганський, Юзівський та Олександрівсько-Грушевський, які очолили представники Промбюро. Кожний район у свою чергу утворив кущові об'єднання найважливіших підприємств.

¹ В. Є. Лобурець. Відновлення кадрів робітничого класу України, «Український історичний журнал», 1962, № 2, стор. 65.

² «Украинская промышленность в 1920 г.». (По отчетам главных управлений УСНХ). Харьков, 1921, стор. 10.

³ Бюллетень научно-технического отдела при Укрсовнархозе, 1921, № 2, стор. 10.

⁴ «Исторический архив», 1957, № 5, стор. 262.

⁵ Центральний державний архів Жовтневої революції та соціалістичного будівництва УРСР (далі ЦДАЖР УРСР), ф. 573, оп. 1, од. зб. 15, арк. 8.

⁶ Там же, арк. 26.

⁷ Там же, арк. 17—18.

У березні 1920 року за рішенням Всеукраїнського ревкому юридично оформляється Донецька область.

Аналогічна організаційна робота проводиться і Центральним правлінням важкої індустрії. Після обслідування підприємств, що входили в його відання, Центральне правління об'єднує усі заводи в 21 виробничу одиницю і поділяє їх на три групи: ударну, особливо важливу та інші. Частина заводів закривалась, звільнена робоча сила перекидалась на інші заводи. У серпні на заводи ударної і особливо важливої групи за рішенням Промбюро було направлено близько 7 тис. робітників з менш важливих підприємств¹.

Оволодіння промисловістю не могло не залежати від організаційного зміцнення партійних організацій та збільшення партійного про шарку серед робітників провідних галузей промисловості. Зважаючи на це, ЦК РКП(б) направив на Україну у грудні-лютому понад 800 партійних та радянських працівників². ЦК КП(б)У відізвав на господарську роботу багатьох комуністів з Червоної Армії. Тільки в розпорядження Донецького губкому було направлено 278 комуністів. При ЦК КП(б) була створена Центральна партійна школа підготовки керівних кадрів для партійної і господарської роботи³.

Відповідальні партійні працівники згідно з рішенням районних комітетів партії закріплюються за окремими підприємствами для зміцнення заводських парторганізацій. Так, рішенням Петинського РК КП(б) м. Харкова члени президії Промбюро В. Я. Чубар, А. У. Кактинь та інші були закріплені за окремими підприємствами міста⁴. Завдяки організаційній та партійно-політичній роботі стало можливим у короткий строк відновити і заново створити партійні організації на більшості великих підприємств, шахт та рудників. Тільки в п'яти районах Донецького басейну (Луганському, Алчевському, Гришинському, Єнакієвському та Юзівському) протягом січня-лютого 1920 р. було відновлено і заново створено 117 партійних організацій. Губернська партійна організація в кінці лютого налічувала 3355 членів⁵.

Керуючись рішеннями IX з'їзду РКП(б), Комуністична партія України вже весною 1920 р. вживає заходів до скорочення колегіальності в управлінні промисловістю та поступового переходу до єдиноначальності. За рішенням Промбюро у травні були розпущені колегіальні управління соляних рудників і замість них за згодою з Південним бюро ЦК спілки гірників призначені управляючі рудниками. Крім цього, президія Промбюро зобов'язала відділ соляних рудників «спільно з Бюро ЦК гірничих робітників підшукати помічників управляючих з таким розрахунком, щоб на рудниках, де управляючі не комуністи, помічники були комуністами»⁶. З червня єдиноначальність запроваджувалась і на шахтах Донбасу.

Відчуваючи нестачу у кваліфікованих кадрах, Промбюро приймає рішення про мобілізацію інженерно-технічного персоналу в Харківській, Катеринославській, Донецькій та Полтавській губерніях⁷.

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 17, арк. 18.

² П. С. Синенко. Роль В. Я. Чубаря у відбудові промисловості України. 1920—1921 рр. «Збірник наукових праць аспірантів кафедр суспільних наук», Вид-во Київського ун-ту, 1963, № 14, стор. 31.

³ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 114, арк. 26.

⁴ Партійний архів Харківського обкому КП України, ф. 15, оп. 1, од. зб. 3, арк. 69.

⁵ М. С. Гульй. Донецкая организация КП(б)У в период мирной передышки (январь—апрель 1920 г.). «Ученые записки Луганского государственного пединститута им. Г. Г. Шевченко», т. XII, вип. 1, 1961, стор. 22.

⁶ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 15, арк. 36, 42.

⁷ Там же, ф. 573, оп. 1, од. зб. 156, арк. 8.

Науково-технічний відділ Промбюро випускає відозву, в якій звертається до всіх інженерів і техніків із закликом взяти участь у державно-господарському будівництві України. «Небагато у нас техніко-організаторських сил, — зазначається у відзові, — і тільки правильне їх використання при повній... ініціативі та самодіяльності може дати бажані наслідки»¹. З метою залучення робочої сили в основні галузі промисловості президія Промбюро порушує клопотання перед Робітничо-селянською інспекцією про введення відрядної оплати на окремих підприємствах, ставить питання перед Радою Праці та Оборони про залучення робочої сили і технічного персоналу з центральних районів Радянської Росії².

Рада Народних Комісарів РРФСР і особисто В. І. Ленін, надаючи великого значення швидшому відродженню Донецького басейну та важкої індустрії Півдня країни, подали всебічну допомогу українській промисловості. В січні була створена Українська Рада Трудової Армії з завданням максимально збільшити забезпечення продовольством, паливом та сировиною, встановити трудову дисципліну на підприємствах і укомплектувати їх робочою силою. Поширено декрет про введення на Україні загальної трудової повинності.

Постановою Ради Праці та Оборони від 13 серпня робітники та службовці семи найбільших машинобудівних та металообробних заводів України, що працювали для потреб транспорту, були звільнені від призову на дійсну військову службу³.

Центральному правлінню кам'яновугільної промисловості було надано право відзивати з частин Червоної Армії кваліфікованих робітників для роботи на шахтах та рудниках, вважаючи роботу або службу в кам'яновугільній промисловості Донбасу рівноцінною військовій службі⁴. Протягом двох місяців з армії було відізвано близько 1,5 тис. робітників, з них 511 загиблих⁵.

На допомогу донецьким шахтарям прибули 500 робітників з Івано-Вознесенської⁶ і 1300 чоловік з Орловської губернії⁷, в Москві був створений та направлений у Донбас інженерний батальйон у складі 1200 інженерно-технічних працівників.

Для зміцнення апарату Центрального правління кам'яновугільної промисловості Президія Промбюро у червні доручає Центральному правлінню разом з Спілкою гірників вести точний облік видатних робітників, втягувати їх в управління у формі комісарів при технічному керівникові або адміністраторів при технічних помічниках⁸. Згодом Промбюро направляє в розпорядження ЦПКП 60 комуністів⁹.

Активну участь у підготовці спеціалістів взяли професійні організації. По всьому Донецькому басейну на шахтах, на рудниках, організуються короткострокові курси підготовки гірничих робітників. В Юзів-

¹ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 603, арк. 54.

² Там же, арк. 23.

³ ЦДАЖР УРСР, ф. 575, оп. 1, од. зб. 26, арк. 291.

⁴ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 156, арк. 17.

⁵ Газ. «Экономическая жизнь», орган СТО, 22 червня 1920 р.

⁶ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 90, арк. 13.

⁷ Н. Р. Прокопенко. Борьба за возрождение угольного Донбасса в 1920 г. «Исторические записки Академии наук СССР», № 25, АН СССР, 1948, стор. 35.

⁸ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 15, арк. 42.

⁹ Газ. «Красная правда», орган Бахмутського уисполкома и укома КП(б)У, 20 листопада 1920 р.

ському районі таких курсів налічувалось 19, охоплювали вони близько 400 учнів. У Криндачевському районі на курсах навчалось 136 чоловік¹. В Олександрівсько-Грушевському районі почали діяти дві професійні школи підготовки технічних та адміністративних працівників².

Для швидкої ліквідації технічної відсталості та підвищення кваліфікації робітників на багатьох підприємствах створюються короткострокові вечірні курси, на яких до 1921 р. навчалось 4700 робітників³. Весною 1920 р. мирна передишка була перервана вторгненням польських інтервентів та врангелівських військ.

Комуністична партія України в цей період змушена була частину сил перекинути з мирного фронту на воєнний. Розгром воєнної інтервенції Антанти та закінчення громадянської війни дозволили перейти до завдань мирного будівництва. В Всеукраїнська конференція КП(б)У, яка відбулася в листопаді 1920 р., визначивши завдання мирного господарського будівництва, вказала на необхідність переміщення центру ваги партійної роботи в організаційно-господарську область. «Ні в якій мірі не ослабляючи воєнної міцності республіки, — говорилося в резолюції конференції, — поставити в основу своєї роботи завдання відбудови господарства і виділити для їх розв'язання найбільшу кількість кращих партійних та організаторських сил»⁴. Конференція також підкреслила необхідність зосередити кваліфіковану робочу силу на ударних галузях виробництва, зібрати робочу силу шляхом примусового повернення кваліфікованих робітників з села, розгорнути боротьбу з прогулами та іншими порушеннями трудової дисципліни.

Виконуючи рішення конференції, ЦК КП(б)У вже наприкінці 1920 р. направляє велику групу політпрацівників, відізнаних з армії, для роботи на заводах важкої індустрії. Всього в розпорядження ЦПВІ прибуло близько 650 комуністів⁵, які в основному були розподілені по найбільших заводах, таких як Харківський паровозобудівний, Катеринославський металургійний, Петровський металургійний, Луганський паровозобудівний та інші. У кам'яновугільну промисловість Донбасу було направлено понад 1000 комуністів⁶. Для роботи в апараті Промбюро відряджено 152 партійних працівники⁷. Поповнюються комуністами і губернські ради народного господарства. Конкретні заходи, яких вжито партією щодо припинення розпилювання та декласування робітничого класу, дали позитивні наслідки. З місяця в місяць в основних галузях промисловості зростає кількість робітників.

До кінця 1920 р. у кам'яновугільній промисловості вона збільшилась на 55% у порівнянні з початком року і становила 128 969 чол.⁸.

¹ К. К. Шиян. Борьба робітників Донбасу за відбудову кам'яновугільної промисловості (січень 1920 — березень 1920 р.), в кн. «Братська співдружність російського і українського народів». Харк. книжк. вид-во, 1954, стор. 119.

² Газ. «Красный шахтер», орган Александровск-Грушевского уисполкома и комитета КП(б)У, 19 вересня 1920 р.

³ Газ. «Коммунист», орган ЦК КП(б)У, 17 січня 1921 р.

⁴ Коммунистическая партия Украины в резолюциях и решениях съездов и конференций (1918—1956 гг.), К., 1958, стор. 81.

⁵ А. А. Ямковой. Из истории восстановления угольной промышленности Донбасса. «Ученые записки Луганского пединститута им. Т. Г. Шевченко», XII, вып. 1, Луганск, 1961, стор. 47.

⁶ ЦДАЖР УРСР, ф. 575, оп. 1, од. зб. 36, арк. 1.

⁷ ЦДАЖР УРСР, ф. 573, оп. 1, од. зб. 551, арк. 46.

⁸ Украинская промышленность в 1920 г. (по отчетам главных управлений Украинского Совета Народного хозяйства), Всеукраинский Госиздат, Харьков, 1921.

У металургійній та машинобудівній галузях виробництва кількість робітників збільшилась на 70%, до 51 314 чол.¹

Величезна організаційна робота, проведена партією та Радянським урядом України, дозволила вже в 1920 році не тільки намітити, але до деякої міри позитивно розв'язати ряд важливих питань відбудови основних галузей промисловості, створення органів управління та консолідації робітничого класу.

¹ Бюллетень научно-технического отдела при Укрсовнархозе, № 2, 1921, стор. 14.

СОЦІАЛІСТИЧНЕ ЗМАГАННЯ РОБІТНИКІВ УРАЛУ (1938 — ЧЕРВЕНЬ 1941 РОКУ)

М. І. Ушаков

Соціалізм відкриває безмежні простори для творчої діяльності народних мас у всіх галузях виробництва, науки і культури. Найяскравішим виразом росту активності народних мас є соціалістичне змагання.

Змагання у період 1938 — червень 1941 року мало ряд особливостей: небачені раніш широчінь і розмах змагання, що охопило весь робітничий клас, всі його загони і професії; нові форми — багатOVERстатний рух та поєднування професій, активна участь у змаганні інженерно-технічних працівників; розгорнувшись в умовах напруженого міжнародного становища напередодні другої світової війни, змагання прямо і безпосередньо було зв'язане із завданням зміцнення обороноздатності країни.

Батьківщиною багатOVERстатного руху стали Уралмашзавод та Харківський верстатобудівний завод. У липні 1939 року на обслуговування декількох верстатів тут перейшли десятки робітників, серед них комуністи Уралмашу — Корольов, Сімбір'єв, Лапін, Агеев, Третьяков, Корольова та багато інших. Почин комуністів відразу ж був підтриманий робітниками всіх машинобудівних заводів Уралу, в тому числі колективами Уралвагонзаводу і ЧТЗ.

У серпні 1939 року обкоми і міськкоми партії обговорили питання про проведення четвертої роковини стахановського руху, намітили заходи до дальшого розвитку соціалістичного змагання. Повсюдно відбулися партійно-комсомольські збори, збори робітників, на яких були розкриті нові резерви підвищення продуктивності праці. У вересні 1939 р., у дні визвольного походу нашої армії до Західної України і Західної Білорусії, багатOVERстатний рух поширився в усіх галузях промисловості.

За 7 місяців (з 1 жовтня 1939 року до 1 травня 1940 року) кількість багатOVERстатників на Уралмаші зросла майже у 2,5 раза, а число визволених робітників — у 4 рази¹. БагатOVERстатне обслуговування очолював партійний комітет заводу (парторг ЦТК В. В. Лобанов). З 1343 комуністів заводу більшість працювала безпосередньо на виробництві, показувала зразки високої продуктивності праці. Із 3500 комсомольців заводу на виробництві працювало 2700, майже всі вони (2500) були стахановцями і ударниками. В 1939 році колектив Уралмашу завдання по виробленню валової продукції виконав на 103%, дав країні економії на 7 млн. карбованців².

¹ Свердловський облпартархів, ф. 1020, оп. 2, спр. 93, арк. 18.

² 18-й съезд ВКП(б). Стенографический отчет. Госполитиздат, М., 1939, стор. 147.

Початок багатOVERстатному руху на ЧТЗ було покладено у цеху шасі, де 111 робітників почали обслуговувати 398 верстатів. Багато нового запровадили у виробництво комуністи — передовики виробництва. Начальник зуборізного відділення комуніст Гулін замінив ручне транспортування деталей до верстатів конвейером, допоміг перейти на багатOVERстатне обслуговування 38 операторам. З ініціативи начальника відділення коробки швидкостей комуніста т. Рибаківа було проведено перепланування 22 верстатів, встановлено автоматичні вимикачі верстатів, виготовлено спеціальні візки для транспортування деталей. Завдяки цьому 51 робітник перейшов на багатOVERстатне обслуговування. Для створення сприятливих умов праці багатOVERстатників на заводі було вжито 397 організаційно-технічних заходів. На 1 жовтня 1939 року на ЧТЗ було 302 багатOVERстатники, які обслуговували 833 верстати, на 1 січня 1940 року — 397 багатOVERстатників працювали на 1080 верстатах. Внаслідок оволодіння суміжними професіями звільнилося 253 робітники, з яких 216 були переведені на іншу роботу. У кінці 1939 року на заводі налічувалося 6189 стахановців проти 4706 на початку року. Понад 1200 робітників виконували норми на 200% і більше¹.

Перехід на багатOVERстатне обслуговування дав можливість підвищити продуктивність праці, подолати відставання ряду цехів і дільниць. Проте загальному успіху заводу довгий час заважав брак у ливарних і механічних цехах. У боротьбі з браком вирішальне значення мало проведення виробничих нарад і підвищення кваліфікації робітників. Виробничі наради у цехах і на дільницях проводилися по професіях при активній участі стахановців і ІТР. Передовики виробництва детально обговорювали питання технології виготовлення деталей і вузлів, виявляли причини браку і вживали заходів до їх усунення.

З метою підвищення виробничої майстерності в 1939 році 3437 робітників здали технічний мінімум, 206 чоловік закінчили курси майстрів, 2186 робітників і 365 ІТП підвищили свою кваліфікацію, 624 чоловіки набули кваліфікації на короткострокових курсах. На заводі працювала 251 стахановська школа. Закінчивши їх, 447 чоловік стали виконувати норми на 130—140%².

Коллективом заводу був вручений перехідний Червоний прапор Наркомсередмаша і ЦК Союзу. На початку 1940 року на ЧТЗ розгорнулось змагання за випуск 100-тисячного трактора. У ході змагання завод було перетворено на підприємство масового потокового виробництва. 30 березня 1940 року з його конвейера зійшов 100-тисячний трактор³.

БагатOVERстатний рух вимагав поєднання професій. Новатори виробництва, переходячи на обслуговування кількох різнотипних верстатів, повинні були оволодіти суміжними спеціальностями, що дозволяло фрезерувальникові, наприклад, одночасно працювати на токарних, свердлильних, стругальних та інших верстатах. Це, в свою чергу, привело до створення стахановських шкіл, що стали дійовим засобом розповсюдження передового досвіду і підвищення культурно-технічного рівня робітників. Ось чому багатOVERстатне обслуговування, поєднання професій і стахановські школи зародились і набули широкого розповсюдження одночасно. І це зрозуміло, бо нові форми соціалістичного змагання як ніколи були зв'язані з передовою технікою і технологією виробництва, вимагали поліпшення організації праці, ефективнішого використання обладнання, сировини, палива, електроенергії. Складна техніка і технологія виробництва обумовили не тільки виникнення нових форм змагання, але й нерозривний зв'язок між ними.

¹ ЦПА ІМЛ, ф. 17, оп. 22, спр. 3612, арк. 3.

² Там же.

³ ЦІАНГ СССР, ф. 8115, оп. 2, спр. 12, арк. 53, 54, 81.

Всі ці нові форми змагання злилися в єдину на Уралвагонзаводі. Тут на 7 вересня 1939 року стахановські школи закінчили 169 робітників, більшість з них перейшла на багатOVERстатне обслуговування, внаслідок чого звільнилося понад 100 робітників. Із них 97 чоловік приступили до занять у заново організованих 29 стахановських школах. Широко розгорнуте змагання дозволило заводові рік у рік поліпшувати роботу. Якщо валову продукцію Уралвагонзаводу в 1938 році взяти за 100%, то в 1939 році вона становила 182,8%, а в 1940 році — 243,7%. Інакше кажучи, в 1940 році завод дав продукції в 2,5 рази більше, ніж у 1938 році¹. Соціалістичне змагання за виконання плану третьої п'ятирічки всюди очолили партійні організації. Комуністи йшли на чолі новаторів виробництва, показували зразки стахановської праці.

У м. Пермі 9 жовтня 1939 року відбулись міські збори партійного активу, на яких представники підприємств міста обмінялись досвідом роботи по багатOVERстатному обслуговуванню. Намічено заходи до дальшого розгортання соціалістичного змагання. Пермський міськком партії очолив змагання трьох найбільших машинобудівних заводів міста. Для переможців змагання було затверджено перехідний Червоний прапор міськкому і міськвиконкому. Партійні комітети заводів повсякденно керували ходом змагання в цехах, на дільницях і в бригадах, широко популяризували досвід передовиків виробництва, уміло направляли допитливу думку раціоналізаторів і винахідників на підвищення продуктивності праці. Так, наприклад, партійний комітет заводу ім. Дзержинського разом з адміністрацією створили всі необхідні умови для роботи багатOVERстатників, у цехах було проведено перепланування верстатів, стандартизацію кріпильних матеріалів, налагоджено швидку заточку інструменту, впроваджено багато раціоналізаторських пропозицій. Всі комуністи і комсомольці, що працювали в цехах, перейшли на обслуговування кількох верстатів².

Переможцем змагання в 1939 році вийшов колектив заводу ім. Дзержинського. Він виконав план по валовій продукції на 100,5%, підвищив продуктивність праці в порівнянні з минулим роком на 87%, знизив собівартість праці на 36,7%. На заводі було організовано 499 стахановських шкіл, в яких навчалися 3795 робітників. Впроваджено 267 раціоналізаторських пропозицій з матеріальним ефектом 1554,6 тис. карбованців. Заводові було вручено перехідний Червоний прапор міськкому і міськвиконкому³.

Змагання трьох машинобудівних заводів міста Пермі розгорнулось з новою силою в 1940 році. У всіх цехах і бригадах йшла самовіддана боротьба робітників за виконання плану, підвищення якості продукції, зниження собівартості. Це дозволило докорінно поліпшити роботу всіх трьох заводів. Вони успішно виконали виробничий план, дали державі на сотні тисяч карбованців понадпланової продукції. Проте на цей раз переможцем змагання вийшов завод ім. Леніна, колектив якого перевиконав план по всіх показниках, дав країні 9,4 млн. карбованців економії, успішно справився з урядовим завданням по освоєнню виробництва нових машин. За високі виробничі досягнення колектив заводу нагороджений урядом орденом Леніна, орденами і медалями нагороджено 80 передовиків виробництва⁴.

¹ ЦДАНГ СРСР, ф. 8115, оп. 2, спр. 68, арк. 136.

² Пермський облпартархів, ф. 1, оп. 27, спр. 4, арк. 437—438.

³ Пермський облпартархів, ф. 620, оп. 22, спр. 167, арк. 29.

⁴ Пермський облпартархів, ф. 839, оп. 1, спр. 52, арк. 5—6.

У 1940 році соціалістичне змагання піднялось на новий ступінь — почалось всесоюзне змагання підприємств по галузях промислового виробництва, змагання робітників по професіях.

Хід цього змагання можна простежити на прикладі підприємств кольорової металургії Уралу. В 1938—1939 роках тут було введено нові виробничі потужності мідноплавильних підприємств за рахунок розширення Кіровоградського, Карабашського і Красноуральського заводів. У червні 1940 року було здано в експлуатацію першу чергу Середньоуральського мідноплавильного заводу. У зв'язку з цим значно виросла потреба в мідній руді. Поряд з цим гірнорудна база мідноплавильних заводів відставала, багато рудників не виконували плану¹.

Перших виробничих успіхів гірничорудні підприємства кольорової металургії Уралу досягли восени 1940 року, коли повсюдно розгорнулось Всесоюзне соціалістичне змагання мідних шахт, збагачувальних фабрик, головних цехів мідноплавильних і алюмінієвих заводів. Ініціаторами цього змагання виступили колективи Білорівенського мідного рудника, Кіровоградського мідноплавильного і Дніпровського алюмінієвого заводів.

11 вересня 1940 року Свердловський обком розглянув питання про Всесоюзне соціалістичне змагання підприємств мідної промисловості. За вказівкою обкому на підприємствах відбулись партійні збори. Змагання очолили комуністи. Партійні організації рудників правильно розставили комуністів на вирішальних ділянках виробництва, разом з адміністрацією шахт скоротили кількість надземних робітників, багатьох із них перевели на підземні роботи, налагодили планово-запобіжний ремонт механізмів і машин. Комуністи, які працювали в лавах і забоях, особистим прикладом самовідданої праці повели за собою колективи шахт.

Партійні організації шахт і рудників наполегливо боролись за раціональне використання механізмів. На Карпушинському рудникові була опробувана робота автоподавача з пневматичною колонкою конструкції інженера Лобанова. Автоподавач повністю механізував працю бурильників, дозволив одному бурильникові працювати на двох перфораторах, створив умови для праці жінок в основних гірничих професіях².

На мідних рудниках Уралу був поширений почин бурильника Криворізького залізрудного басейну Олексія Семиволоса, який, застосовуючи нову систему організації праці, за одну зміну 27 липня 1940 року пробував 18 забоїв і перевиконав норму у 12 разів. Бурильник Красногвардійського рудника тресту «Кіровоградмідьруда» Іларіон Янкін був направлений у Кривий Ріг, де два тижні працював у бригаді Семиволоса. Повернувшись на свою шахту, Янкін організував буріння одночасно не тільки в кількох забоях, й кількома перфораторами, скоротивши допоміжний час на підготовку інструменту. По-творчому застосовавши метод Семиволоса в мідній промисловості, Янкін 13 листопада 1940 р. пробував 4 забої, виконавши завдання на 803%. 15 листопада він виконав змінне завдання на 1047%. Почин Іларіона Янкіна викликав нову хвилю соціалістичного змагання на шахтах Красноуральська. Учень Янкіна бурильник Голуб'ятников 15 листопада змінне завдання виконав на 936%. На Ново-Лєвихінському рудниці 16 листопада бурильник Баукін виконав норму на 488%, бурильник комуніст Ларіонов, працюючи ручним перфоратором, виконав норму на 288%. Почин новаторів виробництва був підхоплений на підприємствах гірничорудної промисловості кольорової металургії. Трест «Красноуралмедьруда»

¹ ЦПА ІМЛ, ф. 17, оп. 21, спр. 3877, арк. 186.

² Там же, спр. 3875, арк. 16.

почав виконувати план: 16 листопада — на 101%, 17 листопада — на 103,3%, 18 листопада — на 104,4%¹.

17—18 грудня 1940 року в м. Красноуральську відбулась Всесоюзна нарада стахановців мідної промисловості, скликана Наркомкольборметом з ініціативи Свердловського обкому. Нарада показала, що багатозабійне і багатоперфоративне буріння за методом Семиволоса — Янкіна швидко поширилось на мідних рудниках Уралу. На Ново-Левихінському руднищі за новим методом працювало понад 30 бурильників, серед них бурильники Крюков і Баукін змінні завдання виконували на 1230—2300%. Забійник Діхтярського рудника Валієв змінне завдання виконував на 2072—2161%. Приклад новаторів виробництва наслідували бурильники Поярков, Дубовиков, Кирилов та інші. Шахта «Южная» цілком перейшла на новий метод багатозабійного буріння. Все це позитивно вплинуло на роботу шахт і рудників. Було подолано затяжне відставання тресту «Красноуралмедьруда», який успішно виконав план 1940 року, дав країні 22 млн. карбованців прибутку. Трест «Кировоградмедьруда» і Кировоградський мідноплавильний завод в 1940 році взяли першість у Всесоюзному соціалістичному змаганні². Мідна промисловість Уралу успішно виконала план 1940 року. При цьому основною базою розвитку кольорової металургії Уралу була Свердловська область. Річний приріст виплавки горнової міді тут становив 20%, електролітичної міді — 31%³.

Масове соціалістичне змагання робітників і ІТП за виконання і перевиконання плану третьої п'ятирічки забезпечило дальший ріст виробництва всіх видів промислової продукції в нашій країні, в тому числі на Уралі. Так, наприклад, видобуток кам'яного вугілля в 1940 році проти 1935 року в нашій країні виріс на 81,3%⁴. Видобуток нафти в районах «другого Баку» в 1940 році в порівнянні з 1937 роком збільшився на 84,3%, в тому числі по тресту «Прикамнафта» за цей час він виріс у 6 разів⁵. Валова продукція всіх галузей уральської промисловості в 1937—1940 роках зростає. В 1940 році на долю Уралу припадає 18,3% загальносоюзного виробництва чавуну, 20,2% сталі, 20% прокату, 10,6% коксу, близько 10% машин⁶.

Самовідданою боротьбою за підвищення продуктивності праці трудящі Уралу внесли свій вклад у справу дальшого зміцнення економічної і оборонної могутності нашої країни.

¹ Свердловський облпартархів, ф. 4, оп. 25, спр. 185, арк. 176—180.

² ЦПА ІМЛ, ф. 17, оп. 22, спр. 2267, арк. 101.

³ ЦДАНХ СРСР, ф. 4372, оп. 38, спр. 17, арк. 167.

⁴ Промышленность СССР. Статистический сборник. Госполитиздат, М., 1957, стор. 143.

⁵ ЦДАНГ СРСР, ф. 4372, оп. 38, спр. 521, арк. 22.

⁶ Там же, спр. 170, арк. 10, 33, 45, 58.

З М І С Т

Б. І. Остапенко. Як була заснована газета харківських більшовиків «Пролетарий» (березень 1917 р.)	3
С. І. Кущева. Боротьба металістів Донецько-Криворізького басейну за колективний договір у 1917—1918 рр.	9
А. А. Богульський. Боротьба металістів півдня України за колективний договір (вересень 1917—січень 1918 р.)	15
О. В. Бессонова Г. І. Петровський — голова Всеукраїнської комісії по чистці партії в 1921 році	20
О. О. Воскресенський, М. Є. Демет'єв. З досвіду проведення районних безпартійних робітничих і селянських конференцій на Україні у 1924—1925 роках	25
З. В. Мацина. Заходи Комуністичної партії України щодо залучення жінок до участі в промисловому виробництві (1926—1929 рр.)	33
В. Г. Носко. Заходи партійних організацій України щодо посилення кредитування бідняцько-середняцьких господарств у період підготовки масової колективізації	40
Ш. Ф. Агеев, О. П. Єрмаков. Діяльність Чистяківської партійної організації Донецької області в галузі соціалістичного перетворення сільського господарства	7
О. О. Воскресенський, Є. О. Бондарев. Діяльність партійних організацій Харкова щодо посилення ідейно-політичного виховання комуністів в роки другої п'ятирічки (1933—1937 рр.)	53
М. Г. Паламарчук. Деякі питання тактики партизанської боротьби в лісостепових районах України (1941—1944 рр.)	60
М. І. Аронов. Із історії боротьби «Правды» за організацію соціалістичного змагання у важкій промисловості в 1943 році	67
Д. А. Метелиця. Боротьба газети «Правда» за забезпечення ритмічної роботи підприємств (1943—травень 1945 рр.)	73
Т. В. Садов. Шефська допомога міських партійних організацій в організаційно-господарському зміцненні колгоспів Донецької області (1956—1961 рр.)	79
О. І. Неделін. З досвіду організаційно-партійної роботи парторганізацій промислових підприємств Донбасу (1956—1961 рр.)	86
Р. Г. Руденко. Питання раціоналізаторського руху на машинобудівних підприємствах Харкова в місцевій пресі (1959—1960 рр.)	92
Л. А. Щирська. Робота партійних організацій України по впровадженню передових агротехнічних заходів у сільськогосподарське виробництво (1959—1961 рр.)	99
В. І. Танцюра. Роль комсомолу Харківщини в підвищенні загальноосвітнього рівня молодих робітників в роки семирічки (1959—1963 рр.)	106
Є. С. Котелевська. Діяльність партійних організацій вузів м. Харкова у підготовці та підвищенні кваліфікації науково-педагогічних кадрів	114
Г. К. Морозов. Зростання політичної активності комуністів на Харківщині (1962—1965 рр.)	121
Г. Т. Резніков. Робота воїнів Радянської армії і флоту по воєнно-патріотичному вихованню допризовної і призовної молоді (1961—1965 рр.)	130

Повідомлення

А. Г. Міщенко. З історії діяльності КП(б)У по зміцненню кадрів промисловості в 1920 році	136
М. І. Ушаков. Соціалістичне змагання робітників Уралу (1938—червень 1941 року)	142

ВЕСТНИК ХАРЬКОВСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Серия — история КПСС

Выпуск 3

(На украинском языке)

Редактор *А. М. Дунай*
Техредактор *Г. П. Александрова*
Коректори *М. Ф. Зозуля, З. І. Іванова*

Здано до набору 13/VI 1966 р. Підписано до друку 3/XII 1966 р. БЦ 41608.
Формат 70×108¹/₁₆. Обсяг: 9,25 фіз. друк. арк., 13 умовн. друк. арк., 12,5 облік.-вид. арк.
Зам. 2775. Тираж 500. Ціна 75 коп.

Харківська друкарня № 16 Обласного управління по пресі.
Харків, Університетська, 16.

